

einsetzen
G
W

4

FIDES CATHOLICA
DE
MYSTERIO SS.
TRINITATIS;
SIVE TRIVM PERSONARUM
DIVINARVM IN VNO DEO,

*Ex utroque Testamento, tam Vetere quam Novo,
Luculenter ac firmiter demonstrata,*

Nec non

*Ex omnibus seculis primitivæ Christianæ Ecclesiæ
comprobata,*

ut &

Ab omnivariis hostibus vindicata.

Quam

Auxiliante DEO,

In Solenni Disputatione,

PRÆSIDE

PAVLO ROBERO S. THEOL.

D. & P. P. Pastore & Superint. Witteb. Consistor. Eccl. Asses.
ac Facult. Theol. hodiè Decano, &c.

*ex sententiâ & sub moderatione PRO DECANI,
PRO LICENTIA*

Supremos in Theologia honores gradumque DOCTORIS
impetrandi & consequendi,
publicè proponit, defendetq;

M. JOHANNES ANDREAS QUENSTEDT,

Quedl. S. S. Theol. Professor Extraordinarius & Col-
legii Philos. Adjunctus

*In Auditorio Majori THEOLOGORUM,
ad d. 16. & 17. Jauuarii, An. 1650. horis antemeridianis.*

WITTEBERGÆ

Typis Johannis Röhneri Acad. Typogr. An. 1702.

FIDES CATHOLICA

MYSTERO
TRINITATIS;
SIVE TRIVM PERSONARUM
DIVINARVM IN VNO DEO.

Ex invicem Testamento tam Veteris quam Novae
Legationis, acriter demonstrat
In omnibus seculis primitive Christianae Ecclesiae
composita.

Ab omnivariis hostibus vindicata.

Abbas
in Schola Disputatione
PRAESIDE

PAULO ROBERTO S. THEOL.

D. S. R. P. Rector & Superior Wicchen. Seminar. Schol. Altes.
Jacob. Theolog. in Decano. &c.
in Schola Disputatione PRAESIDE

Superior in Theologiae Disputatione DOCTORIS
legens anni & componens.

M. JOHANNIS ANDREAE QUENSTEDT.

Quell. S. Theol. Prof. in A. Exordianus & Col.
legit. Phil. & Juris
in Schola Disputatione PRAESIDE
ad h. d. & r. Januarii. An. 1700. hinc ammenthanis.

WITTEBERG.
Typis Johannis Roberti Acad. Typogr. An. 1700.

Thef. I.

Ecclēsiæ magnò consensu apud nos docent, decretum Nicenæ Synodi, de unitate Essentiæ Divinæ, & de tribus personis, verum & sine ulla dubitatione credendum esse. Videlicet, quod sit una Essentia divina, quæ & appellatur, & est Deus æternus & tamen tres sint personæ, ejusdem essentiæ & potentiæ & coæternæ, Pater, Filius & Spiritus Sanctus. Et nomine Personæ, utuntur eâ significatione, quâ usi sunt in hac causâ Scriptores Ecclesiastici, ut significet non partem aut qualitatem in alio, sed quod propriè subsistit. *Et his primus Augustanæ Confessionis articulus est. Quæ Apologia ejusdem porro declarat, confirmatque, nec non addit, atq; sanctè contestatur:* Hunc articulum semper docuimus & defendimus & sentimus eum habere certa & firma testimonia in Scripturis Sanctis, quæ labefactari non queant. Et constanter affirmamus aliter sentientes, extra Ecclesiam Christi, & Idololatrias esse, & Deum contumeliâ afficere.

*Augustana
Confessio de
mysterio SS.
Trinitatis.*

Thef. II. Sanctissima & religiosissima ea nostrarum Ecclesiarum Doctrina est, atque Confessio publica constantissima. Quam ut nos hodieque inviolatam tenemus, sinceroque corde ac ore constanter profiteamur, prout in Oecumenico Concilio primò Niceno confirmata, & teste Athanas. Orat. 1. adversus Arianos pag. 109. ab universi orbis consilio promulgata est, sic firmiter statuimus, eam fidem verè

*Fides Catho-
lica de Trini-
tate persona-
rum divina-
rum.*

verè catholicam, omnibusque salvandis necessariam esse. De qua S. Athanasius in suo Symbolo verè ac graviter pronuntiat: *Fides Catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in Unitate veneremur. Neque confundentes Personas, neque Substantiam separantes. Alia est enim Persona Patris, alia Filii, alia Spiritus S. sed Patris, & Filii & Spiritus S. una est Divinitas, æqualis gloria, coætærna Majestas.* Ita nim. unum Deum agnoscamus & celebremus oportet, ut & distinctè credamus *in Deum Patrem, Creatorem omnium, in Deum filium, Christum Jesum, Redemptorem nostrum, & in Deum Spiritum S. Dominum vivificantem, qui cum Patre & Filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per Prophetas.* Hæc, inquit Athanasius, verè Catholica fides est, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.

*Quomodo
Catholica
dicatur.*

Thef. III. Notanter & signanter dicitur *Catholica* fides, non determinatè aut restrictè sic dicitur quoad posteriora secula, aut juxta certum statum Ecclesiæ, sive respectu N. Testamenti tantùm, sicuti nec vi nominis adstricta est loco & tempori, sed absolutè ac simpliciter talis est, tum per se & ratione divinæ revelationis, tum ex scopo, mente ac intentione Niceni Concilii, nec non ex sententia Symboli Athanasiani. Quod ut de reliquis fidei capitibus in Symbolo Niceno, utpote; *credo Ecclesiam Catholicam, expecto resurrectionem mortuorum, vitam venturi seculi* &c. & de singulis in Athanasiano, quoad substantiam dogmatum, sive materialiter, ut loquuntur alii, expressis, evidenter constat, sic in universum de fide Trinitatis Personarum Divinarum, quoad eandem dogmatis substantiam, simpliciter negari non potest. Primò enim
de

de vero Deo, Patre, Creatore universi, res expedita est atque extra omnem controversiam posita, uti tum erat olim in causa Arii hæretici, sic etiamnum, vel saltem in sensu diviso, constat factis. Omnes enim consentunt, Deum Patrem, qui verus Pater omnium est. *Mal. II. v. 10. Deuter. XXXII. v. 6.* esse verum æternum Deum, Creatorem cœli & terræ, in quem fideles omnes V. T. semper crediderunt, eumque firmâ fide adorârunt, ut Melchisedech *Gen. XIV. v. 19.* Abraham ibidem *v. 22. cap. XXIV. v. 7.* quem Patrem suum venerantur *Esa. LXIII. v. 16.* Sic verum Deum agnovit Hiskias *II. Regum XIX. v. 15. Esa. XXXVII. v. 16.* (de quo inau. erat non pauca Rex Hiram Tyrius *II. Par. II. v. 12.*) Nehemias *cap. IX. v. 6.* Jeremias *cap. XXXII. v. 17.* nec alium verum Deum præter Creatorem cœli & terræ agnoverunt. *Jer. X. v. 11.* Unde Propheta *Jonas cap. I. v. 9.* ait, Hebræus sum, & Jehovam Deum cœli timeo, qui fecit mare & aridam. Ita constanter orat, Deumque continuo colit tota Ecclesia Israëlitica *Psal. CXXI. v. 1. 2.* Christus ipse *Matth. XI. v. 25.* Apostoli, omnes fideles in N. T. *Act. V. v. 24.* Paulus *Act. XVII. v. 24.* Universus deniq; chorus beatorum in cœlis *Apoc. XIV. v. 7.* Sic & nostrum adiutorium est in nomine Jehovæ, qui fecit cœlum & terram. *Pf. CXXIV. v. 9.* Hæc, inquam, sine omni dubio absolute Catholica fides est, quam firmiter credere tenentur omnes.

Fides de Deo
Patre.

Theo. IV. Sed & idem de Christo Redemptore pariter statuumus oportet, quod nempe in eum identidem, *ceu verum Deum*, crediderint omnes fideles tam V. quam Novi Testamenti. Præterquam enim, quod ipsum, *ceu mundi*

Mysterium S. Trinitatis

Fides de
Christo Redem-
tore
mundi.

Conditorem (quod nec ipse Arius simpliciter negare ausus fuit) coluerint, omnes quotquot ab initio mundi fuere fideles in Ecclesia Dei, optimè noscentes illud Verbum Domini, quò creata sunt omnia *Psal. XXXIII. v. 6.* Et sapientiam illam æternam creatricem universi *Prov. VIII. v. 22. 23. & seqq.* Nec non Dominum illum, qui terram fundaverat & coelos formaverat *Psal. CII. v. 26.* Uti idipsum S. Athanas. ab initio statim suorum operum contra Judæos pag. 33. 34. è dictis locis, nec non ex *Gen. I. v. 26. faciamus hominem ad Imaginem nostram* luculenter asserit, ac copiosè adstruit, nec non legere licet in universa antiquitate Ecclesiæ Christ. *apud Ignatium in Epistol. apud Justin. Martyr. in dialog. cum Tryphone, Irenæum in libris advers. hereses, Tertullian. in libr. contr. Prax. Clement. Alex. in Padagog. Cyprian. contra Judæos, alibiq., Gregor. Nazianzen. Epiphan. &c.* Omnino agnoverunt ex revelatione divina & primâ promissione in Paradiso facta. *Gen. III. v. 15.* Messiam sive Christum fore universi generis humani Redemptorem, Restauratorem & Salvatorem, per quem omnia mala per lapsum Protoplastorum introducta tollantur, omniaque bona amissa restituantur, adeo ut in eo rursus benedicendæ sint omnes gentes. *Gen. XLIX. v. 18. cap. XXII. v. 18. &c.* de quo Moyses testatur, quòd in eo habeamus vitam æternam, attestante ipso Domino *Job. V. v. 39. 40. 46.* Cui omnes Prophetæ testimonium perhibent, quòd in nomine ejus habeant remissionem peccatorum omnes, qui credunt in eum *Act. X. v. 43.* nec non ab omnibus per ipsum absolvantur & justificentur, à quibus per legem Moysi non poterant absolvi aut justificari *Act. XIII. v. 38. 39.* Qui tollat prævaricationem, consummet

met peccata, expiet iniquitatem, reducat justitiam, &c. *Dan. IX. 24.* per quem salventur omnes, quotque salvantur. *Deut. XXXIII. v. 29.* *Osee I. v. 7.* propter quem preces exaudiantur. *Dan. IX. v. 17.* Quem propterea magno desiderio expectarunt, magnaue fiducia in eum sperarunt, ut Eva, prima mater omnium viventium. *Gen. IV. v. 1.* Abel, Enoch. *Heb. XI. v. 4. 5.* pius ille Lamech, Pater Noachi, *Gen. V. v. 29* Abraham *Gen. XV. v. 6. & seqq. Rom. IV. v. 10.* *Johan. VIII. v. 56.* Jacobus *Gen. XLIX. v. 18.* Moses *Ebr. XI. v. 23. 25.* Omnes Reges & Prophetæ *Luc. X. v. 23.* Omnes sancti & fideles *Act. XXVI. v. 7.* usque ad initium N. Testamenti, non secus ac Senior Simeon *Luc. II. v. 25.* Hanna & pii quique *v. 37. 38.* Sicque incedentes omnes in omnibus Dei *δικαιώμασι Luc. I. v. 6.* uti & olim coram Deo ambulaverat Enoch *Gen. V. v. 24.* Noachus *Gen. VI. v. 9.* Abrahamus *Gen. XVII. v. 1.* puta in fide promissi seminis, quæ fœdere confirmatur *ibid. v. 7. &c.* Hinc sunt ista suspiria sanctorum: quis dabit ex Sion salutare Israël? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ exultabit Jacob, & lætabitur Israël *Psal. XIV. v. ult.* Quo etiam referri solet, quod Ecclesia Latina frequenter cantat in suis sacris: *Rorate cæli desuper, & cæli stillent justum aperiatur terra & germinet Salvatorem, & Justitia oriatur simul,* ex *Esa. XLV. v. 8.* quin & illud non incommodè huc advocatur, quum Israëlita suspirant: *utinam dirumperes cælos ac descenderes Esa. LXIV. v. 1.*

Thef. V. Quis verò est iste, quem tam anxie desiderarunt? in quem tam immotà spe ac fiduciâ sperarunt? Non utique nudus homo, qui nec remidere ullam animam, nec salvere potest *Psal. XLIX. v. 9.* Quin male-

Christus Verus Deus.

dictus, qui homini confidit, & ponit carnem brachium suum *Jer. XVII. v. 6.* Non Rex terrenus, non angelus creatus, de quo nulla facta erat promissio, sed *Jehova verus, natura Deus*, æternus æterni Dei Patris filius, *Rex in Sion*, cui serviant omnes Reges & Judices terræ *Psal. II. v. 6. 7. 11. 12.* (ut taceam hac vice alia, quæ ex Mose aliisque prioribus oraculis divinis pro adstruenda vera & æterna Christi Redemptoris Deitate, vel etiam ex *Jobo cap. XIX. v. 25.* proferri possent, nec non alibi abundè producta fuere, adeoque nunc ex Psalmis saltem & posterioribus Prophetis quadam delibem.) *de quo Rege in Sion clare dicitur, quod sit Jehova, qui est Dominus omnium gentium*, cui omnes confidunt, quodque in eo, verà fide apprehenso, habeant salutem. Signanter dicitur, quod *sit Filius Dei, à Deo genitus ab æterno.* Nulla enim in Deo est differentia, vel ulla inimitatio temporis. Rectè monet B. Lutherus in operationibus super *Psal. II.* quod sancti Patres vigilanter & dignè interpretati sint, *hodie genui te*, id est in æternitate. Additq; unusquisq; per se observabit, quod verba Patris expriment unigenitum Filium. *Dixit, inquit, ad me scilicet unum, non ad multos, Filius meus tu unicus, sine dubio tam singularibus notis insignem illum præ cæteris Filium significans, de quo Psal. LXXXIX. v. 6. Qui similis erit Deo in filiis Dei? quasi dicat, Multi filii Dei? sed inter eos unus, qui Deus est, quis huic similis? Item, Ego genui te, Solus Solus &c.* Attende igitur, quod Christus predicatur æternus Dei Filius. Hoc utique evidentissimum & firmissimum testimonium est de Divinitate Christi, ut vel inde omnes Judæi statuerint, & doctrina Ecclesiæ Israëlitiæ fuerit famosissima, *Christum esse verum Dei filium*, sicut animadvertere

vertere insuper licet ex eo, quin propterea Jesum Nazarenum in crucem egerint, quia se Filium Dei, hoc est, Messiam expectatum appellaverit. Nos, inquit, legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia seipsum Filium Dei fecit. Job. XIX. v. 7. Ut bene observat D. Gesnerus in Commentario super Psal. II. *Profectò, inquit, in hisce verbis, ego hodiè genui te, Filius meus es tu, totum Evangelium & Novum Testamentum, omnesq; de Christo Prophetia continentur, quæ nihil aliud tradunt, quàm Christum esse verum & naturalem Dei Filium: ita Paulus I. Cor. I. v. 23. dicit: Prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Græcis autem stultitiam: ipsi autem vocatis Judæis & Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Et si totum Evangelium Johannis evolvas, aliud non reperies, quàm quòd hoc unicum Christus inculcat, se esse verum filium Dei, unde etiam hæc unica tandem & principalis causa à Judæis profertur, propter quam in crucem agi debeat, quod filium Dei sese appellaverit.* Hæc B. Gesnerus d. l. Porro rectè pieq; scribit Johannes Arndt, Generalis quondam Superintendentens Lunæburgensis & Past. Cellensis in Concion. super Psalm. II. *Diß ist Gottes Decret und Schluß, welcher in der Christenheit erschallen soll, daß Christus Gottes Sohn ist, darauff ist innere Seeligkeit und die Kirche gegründet Matth. XVI. Diesen Ausspruch hat Gott vom Himmel herab ausgesreder; Diß ist mein lieber Sohn. Da sehen Euer Liebe, wie diese Weissagung erfüllet, und diß Zeugniß vom Himmel erschollen ist: daß Christus Gottes Sohn ist, Hebr. I. Zu welchem Engel hat Gott jemahls gesagt, du bist mein Sohn, setze dich zu meiner Rechten Mich. am V. Welches Ausgang ist von Ewigkeit her, Hebr. am XIII. Jesus Christus gestern und heut, und derselbe in alle Ewigkeit. Ist das nicht ein grosser Trost-*

B

daß

daß uns Gott seinen Sohn zum Könige gesetzt hat/ und keinen Engel/ oder sonst eine Creatur/ so muß ja Gott die Menschen lieb haben/ weil Er ihnen so einen herrlichen König gegeben hat/ und so ein tröstlich Reich/ welches steht in Gnade/ Vergebung der Sünden/ Gerechtigkeit/ Friede und Freude im Heiligen Geist/ zum Römern am XIV. Capitel. Dß Decret hat Christus selbst geprediget Joh. am III. und am VIII. und durch die Apostel in aller Welt predigen lassen. Das ist das wunderliche Decret Gottes/ der Vernunft unbekandt/ daß unser König/ ob er wohl ein Mensch/ so ist er doch auch wahrer Gott.

*Divinitas
Christi ex
Psalmis de-
monstratur.*

Thef. VI. Et hac ista fides Catholica est de Christo vero Deo, quæ in Psalmis Davidicis passim graviterque inculcatur. Videlicet Christus est Jehova, Pastor noster, qui animam convertit & pascit ducitque per semitas justitiæ *Psal. XXIII. v. 1.* qui brachio suo congregat agnos, & in sinu suo portat *Esa. XL. v. 10. 11.* qui requiret oves suas à pravis pastoribus, & pascet eas in montibus Israël *Ezech. XXXIV. v. 8. 10. 11. 12. & seq. cap. XXXVII. v. 22. 24.* Christus est Rex gloriæ, Jehova Zebaoth, potens & fortis in prælio *Ps. XXIV. v. 7. 8. 9. 10.* qui est Rex unicæ David in medio Ecclesiæ. *Ezech. XXXVII. v. 22.* & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos terræ, coram eo precipitent habitatores deserti, & inimici ejus terram lingent. Reges maris & insularum munus afferent: reges Seba Arabicæ & Seba Ethiopicæ munus offerent, & incurvabunt se ei omnes reges, omnes gentes ferient ei *Ps. LXXII. v. 8. 9. 10.* ponet inimicos suos scabellum pedum suorum, & domnabitur in medio inimicorum *Ps. CX. v. 1. 2.* Comminet consummabitque omnia regna mundi, regnum verò ejus in æternum non corrumpetur, *Dan. II. v. 44.* Christus est Messias sempiternus, de quo dicitur

citur *Pf. LXXII.* quod semper sit adorandus: *fuit nomen ejus semper, ante solem manebit nomen ejus, & benedicentur in eo omnes gentes.* Item *timebunt eum, donec erit Sol & Luna.* Adoratio, inquit *Chemnit.* in *Loc. Theol. de Filio Dei pag. 50.* arguit divinitatem. Certum est enim dici de perpetua adoratione, quâ invocatur Messias, etiam non conspectus oculis, nec dicitur tantum de gestu, quo presentibus Regibus honos tribuitur. Describitur ibidem & æternitas: *Ante Solem erat nomen ejus, id est, antequam Sol conditus este, erat hic filius. Nam Hebraicus Psalmus hic insigni verbo usus est, significans haud dubiè natum esse Filium ante conditionem Solis.* Christus est Dominus Davidis, qui sedet ad dextram Dei Patris *Psal. CX. v. 1.* quod dictum quoque citat *Chemnitius d. I.* pro asserenda divinitate Christi, & addit: *inde Christus argumentatur, se non tantum esse Filium Davidis, sed Dominum quoque.* Jam in eodem regno politico, & eadem naturâ Filius seu Successor nunquam est Dominus Patris regnantis aut avi regis, ut Augustus nequaquam est Dominus Julii Cæsaris. Quare Messie regnum erit non politia peritura, sed æterna vita, & justitia æterna, & in Christo erit divina natura, reddens vitam æternam. Sicut & reliqua membra Psalmi docent, quæ omnia complectenda sunt: *Tu es Sacerdos in æternum.* Ait esse perpetuum Sacerdotem, ducentem nos ad Patrem, & dantem vitam æternam: *Sede à dextris meis, id est, regnato pari potentia cum æterno Patre. Cum autem potentia sit infinita, necesse est in Christo divinam naturam esse.* Hæc *Chemnitius.* Christus est potens ille unctus præ confortibus *Psal. XLV. v. 4. 7. 8.* de quo loco *Lutherus rectè pronunciat, daß er auffß aller Hårlichste und stärckeste*

stärckste schleust/ daß Christus Gott sey/ darwieder auch ohn Zweifel die Jüden nichts mögen auffbringen/ &c. Sic dicitur fortis Israël, *robustus in Jacob. Psal. LXXXIX. Psal. CXXXII. &c.*

Thes. VII. Hæc ex Psalms Davidicis hac vice sufficiant: progrediamur ad Prophetas posteriores. In quibus plurima quoque luculentissima pariter & firmissima traduntur testimonia. Ecce Christus est Immanuel *Esa. VII. v. 14. cap. VIII. v. 10.* Est filius admirabilis, Deus fortis, Pater æternitatis, princeps pacis *Esa. IX. v. 6.* Est JEHOVAH Salvator noster *Esa. XXV. v. 9.* Est Deus JEHOVAH fortis in secula *Esa. XXXVI. v. 4. 11. 13.* Est Deus noster vindex *Esa. XXXV. v. 4.* Est Dominus Deus noster *Esa. XL. v. 3. 10.* Est JEHOVAH Redemptor, sanctus Israël *Esa. XLIII. v. 3. 14. 24. 25. cap. XLIV. v. 6.* in quo habemus salutem, & in cujus nomine omne genu flectatur *Esa. XLV. v. 17. 21. & seqq.* Est Salus nostra *Esa. LXII. v. 11.* Est Jehovah Justitia nostra *Jer. XXIII. v. 5. 6. cap. XXXIII. v. 15. 16.* Est Jehovah, per quem salvamur. *Osee I. v. 7.* Est Dominator in Israël, cujus exitus est à seculis *Mich. V. v. 1.* Est Rex Israël Jehovah, potens ad salvandum *Soph. III. v. 15. 16. 17.* יהוה Dominus. Angelus fœderis *Mal. III. v. 1.*

Divinitas
Christi è Pro-
phetis asseri-
tur.

Fides in Chri-
stum Deum
est antiquis-
sima.

Thes. VIII. Hic, hic iste est verus Redemptor & Salvator, in quem omnes fideles ab initio Ecclesiæ statim crediderunt. Quem in suis sacrificiis, quæ erant symbola & obsignacula promissionis de Messia, devotè ac religiosè recoluerunt, sicque ea per veram fidem obtulerunt *Gen. IV. v. 4. Ebr. XI. v. 4.* In cujus nomine sacra sua, cultus divinos instituerunt, Deumque adorarunt, sive ut B. Lutherus loquitur, de quo in suis sacris concionati fuerunt *Gen. IV. v. 26.* In cujus nomine sacrificarunt, Abrahami

Gen.

Gen. XII. v. 7. cap. XIII. v. 4. cap. XXI. v. 33. Isaac Gen. XXVI. v. 24. cui votum nuncupat Jacobus Gen. XXVIII. v. 20. quem invocat, ut benedicat filiis Josephi Gen. XLVIII. v. 16. Deut. XXXIII. v. 16. Rectè docet Fulgentius lib. II. ad Monim. cap. 2. ex Gen. XII. v. 8. 13. & seqq. Patriarchas non soli patri, sed simul patri, filioq; obtulisse sacrificium, ita ut comper- tum sit omnino, illos omnes benedictionis divina compotes & spiritualis gratie participes, quos constat fidei Abrabæ in sa- crificio reperiri sequaces. Hinc semper & adorarunt De- um & benedictiones ab eo petierunt, & sacrificia, cul- tusque divinos instituerunt in nomine Jehovæ, Melsiæ. Num. VI. v. 8. Syr. XXXVI. v. 19. I. Reg. VIII. v. 20. &c. Sic ergò illa fides in Christum, verum æternum Deum antiquissi- ma est. Sic absolutè Catholica est, quæ semper in Ecclesia Dei sonuit. De qua rectè graviterque B. Lutherus in con- cionibus paulò ante mortem Islebix habitis Anno 1546. concione 1. super Evangelium Dom. IV. post Epiphan. Matth. VIII. sic scribit: Also können wir beweisen/ daß unser Glaube nicht neu ist/ des Anfunfft wir nicht wüsten/ sondern der aller älteste Glau- be ist/ der da angefangen und gewehret von Anfang der Welt her. Denn als Adam und Heva unsere ersten Eltern im Paradiß wieder zu Gnaden kamen nach ihrem jämmerlichen Fall/ fiengen sie diesen Glauben an/ an den Heyland/ den Sohn Gottes. Denn also lauret die Verheißung/ so ihnen gegeben ward/ des Weibes Saame soll der Schlangen den Kopff zerretten etc. Aus diesen Ersten Evangelio ist unser Christlicher Glaube herkommen und geklossen. Et paulò post, dieser solte die Krafft und Macht haben/ daß er der Schlangen (dem Teuffel/ der das ganze menschliche Geschlecht in Adam und Heva unter seine Gewalt/ in den Todt und ewige Verdammis bracht) köndte und würde den Kopff/ das ist/ seine Gewalt zerretten/ und also das menschliche Geschlecht von Sünden/ Gottes Zorn/ ewigem

Lutheri Con-
fessio paulò
ante mortem.

Tod erlösen / das müste ja eine sonderliche Person seyn / und nicht al-
 lein mehr / denn ein lauter Mensch von Mann und Weib / sondern
 auch mehr / denn ein Engel / weil der Teuffel / dem er den Kopff zutret-
 ten solt / selbst der höchsten Englischen Natur ist. Item: Nun muß
 er dennoch eine andere Person seyn von dem / der da solches redet / und
 solche Person / des Weibes Saamen und Zertreter der Schlangen /
 verheisset / und doch desselben Göttlichen Wesens und von demselbigen
 ewigen Gott / weil er nicht mehr denn ein einiger Gott ist / darumb
 muß er ewiger Gottes Sohn seyn? Also ist dieser Articulus von Chri-
 sto / von Anfang der Welt her gepredigt / und gegläubet worden von
 allen heiligen Vätern / Propheten / daß Christus beyde warhafftiger
 Mensch seyn würde / als des Weibes verheissener Saamen / und
 doch auch warhafftiger Gott und Herr aller Creaturen / der Sünde /
 Teuffels und Todes / als der das Werk der Veröhnung und Erlö-
 sung menschliches Geschlechtes von ewigen Gottes Zorn und Ver-
 damnuß / so Gottes gerechtem Urtheil nach über uns gegangen / aus-
 richten / und des Teuffels Werk zuführen solte / wie S. Johann. 3
 sagt / daß Gottes Sohn darzu hat müssen erscheinen / daß er des Teuf-
 fels Werk aufflösete / das ist / unser ewige Bande unter Gottes Zorn
 und der Hellen / löf machte. Darumb ist dieses unser gewisser
 Grund und Trost wider alle des Teuffels und der Helle Pforten /
 toben und wüten / daß wir wissen / daß unser Glaube an diesen Her-
 ren / den wir bekennen warhafftigen Gott und Mensch / der rechter
 erste und älteste Glaube ist / und allezeit in der Welt durch den Sohn
 Gottes erhalten / bleibt auch der letzte bis ans Ende der Welt. Und
 wird darinnen sonderliche Göttliche Krafft und Werk offenbahr-
 lich gesehen / daß er in so mancherley täglicher und stetigen Anfechtung
 und Widerstandt vom Teuffel und der Welt / dennoch bestanden ist /
 und noch bestehet. Den ob er wohl von Anfang her grosse schwere und
 viel Stürme und Ströffe erlitten / so ist er doch dadurch nicht umgestossen
 noch geschwächet / sondern stehet und gehet noch immer fort / und je
 stärker / je mehr er verfolget wird. Und findet sich / daß wir Gott lob-
 jet am Ende der Welt eben also gläuben / und eben dasselbe predigen /
 wie Adam / Habel / Henoch / Noah / Abraham und alle Väter und
 Propheten gegläubet und geprediget haben. **Summa** Christus
 muß

muß mit seinem Evangelio durch das Meer und Wellen der Welt und Sturmwinde des Teuffels hindurch schiffen/ biß zum Ende. Hæc B. Lutherus in dictâ Concione paulò ante mortem ita docuit de Christi Deitate. *Quam in scriptis V. T. luculentè ac firmiter propositam fuisse passim inculcat. Notemus saltem rursus ex ultimis mediationibus, quas in Commentar. super Genesin sub finem ad cap. XLIX. v. 10. perscribit: Insignis, inquit, & rarissima Prophetia fuit de Schilo, seu Messia, filio virginis, in benedictione Juda, ubi dixi, Schilo dici quasi matricium vel virgineum, quia is partus tantum virgineus fuit, ex filia, b. e. matrice, non fuit filius lumborum. Huc accedit, quod hic virginis filius simul rex & Dominus orbis terrarum futurus erat, qui ligaret pullum ad vitem, lavaret in vino stolam, i. e. adferret remissionem peccatorum, liberationem à morte, & omnes nos salvaret. Habuerunt ergò Patres magnam lucem & cognitionem de duabus naturis in Christo. Hactenus Lutherus. Quæ præfectò dicta omnia & singula de Deitate Christi sunt clarissima & firmissima. Et in hac quidem fide de Christo, vero Deo, cardo præsentis controversiæ vertitur, ut doctores unanimiter observant, nec adversarii nostri dissentent. Hac enim admittitur, & illico pluralitas personarum divinarum admittitur, & tota controversia de Trinitate personarum facillè componetur.*

Thef. IX. De Spiritu S. ejusq; Deitate ac majestate non est, quòd h. l. sollicitè agamus aut operosè litigemus. Notum enim satis est, quod sit Doctor omnium Prophetarum *I. Petr. I. vers. 11.* cujus instinctu scripsère omnes *II. Pet. I. v. 2.* qui loquutus est per Prophetas, ut clarà voce loquitur

Fides de Spiritu Sancto.

loquitur Dècretum Nicenum, qui loquutus est per Davidem II. *Sam. XXIII. v. 2.* per Noachum *Gen. VI. vers. 3.* Sed alius ea de re dicendi & disputandi locus erit, sufficiant in præsens, quæ B. Chemnitius in Locis Theologicis de Spiritu S. piè ac graviter scribit: *Teneamus, inquit, testimonia, Deum statim ab initio revelationis hoc modo essentiam suam patefecisse, & omnes electos omnibus temporibus in unum Deum credidisse, qui est Pater, Filius & Spiritus Sanctus. Sunt autem testimonia Esa. LIX. v. 21. Hoc pactum meum est, inquit Jehova: Spiritus meus qui est super te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo & de ore feminis tui, dixit Jehova ex hoc tempore et usq; in seculum cap. LXIII. v. 10. & 14. Judæi rebelles exacerbârunt Spiritum Sanctum. At Spiritus Jehovæ deduxit Israëllem populum Dei. *Zach. VII. v. 12.* nolabant audire verba, quæ miserat Jehova Exercituum in Spiritu suo per manum Prophetarum priorum *I. Pet. I. v. 11.* Spiritus Christi erat in Prophetis, qui prænunciabat venturam Christi gratiam. *Et veteres plurimum usi sunt illo testimonio. Gen. I. v. 2.* Spiritus Domini ferebatur super aquas. *Voluerunt enim ex illa antiquissima patefactione, ubi primùm Deus revelavit, quis sit in Essentia, testimonium hujus articuli petere, contra illos, qui vociferantur, novum esse articulum, ut pii confirmentur, illam Doctrinam de Spiritu S. semper inde usq; ab initio extitisse in Ecclesia licet illa* Spiritus Elohim. *Gen. I. v. 2.* *ὁ πνεῦμα ἁγίου* manifesta sit, quod testimonia Novi Testamenti sint illustriora. Hæc B. Chemnitius. Quæ ut magis magisque comprobentur, observes insuper, quod Spiritus ille Dei רוּחַ אֱלֹהִים *Gen. I. v. 2.* non fuerit angelus creatus, ut *vult. Cajetanus*, quia hoc temerè asseritur, & moles primogenia*

nia à Deo ipso sustentata; tali motore non indigebat; non ignis Elementaris, ut vult *Franciscus Vallesius*, quia id præter & contra vim vocis fingitur, ne dicam, quod ignis aquarum naturæ non tam conservator, quàm destructor sit: nec aër, quia ille ante expansum secundà die creatum nondum extitit; nec ventus, ut volunt *Rabbini*, quia ille sine aère non est, nec non aëris motus est. Ut ergò aër tunc nondum fuit, ita nec ventus, nec virtus Dei vivificans, ut vult *Calvinus*, sed ut rectius orthodoxi statuunt, illic exprimitur virtus Dei hypostatica, videlicet Spiritus S. cum distincta actio ei tribuatur, ut *B. Lutherus in Comment. super Gen. cap. 1. p. 2. col. B.* benè monet: Mihi, ait, magis placet, ut intelligamus Spiritum S. Ventus enim est Creatura, quæ tum nondum fuit, cum adhuc confusa ista corpora coeli & terræ jacerent. *Et magnus Ecclesia consensus est, de mysterio Trinitatis hic prodito.* Pater per filium, quem Verbum Moyses vocat, creat cœlum & terram ex nihilo. Hic Spiritus S. incubat. *Sicut enim gallina incubat ovis, ut pullos excludat, ova calefaciens, & calore quasi animans. Ita Scriptura dicit, Spiritum S. quasi incubasse aquis, ut ista corpora, quæ animanda & ornanda erant, vivificaret. Nam Spiritus S. officium est vivificare.* Quam in rem eruditè scribit *Hieronym. in quæst. Hebraicis super Genesim tom. 53. pag. 201.* pro eo, quod in nostris codicibus Latin. scriptum est, *ferebatur*, in Ebræo habetur מררפת quod nos appellare possumus, incubabat, sive confovebat in similitudine volucris ova calore animantis, ex quo intelligamus, non de Spiritu mundi dici, ut nonnulli arbitrantur, sed de Spiritu S. quia & ipse vivificator omnium à principio dicitur. Si autem vivifi-

C

cator,

cator, consequenter & coaditor. Quod si conditor; & Deus. *Emitte enim ait, Spiritum tuum, & creabuntur Psal. CIV. v. 30.* Idem docet Augustinus in primo de Genesi ad lit. Basilius item atque Ambrosius in Hexaëmero lib. i. cap. 8. *Syrus inquit, qui vicinus est Hebræo, & sermone consonat in plerisque & congruit, sic habet:* Et Spiritus Dei fovebat aquas. *Fagius in Exegeti sua notat* ררם significare agitationem seu motionem, quam milvus aut alia avis peragit pendens in aëre, cum furtim descendendo cupit prædæ incumbere, vel qualem columba perficit, cum ovis ad excludendum pullos incubat, vel qualem aquila facit, dum ad volandum pullos suos provocat, *ut Deut. XXXII. v. 11.* Alii notant, quod verbum ררם in prima conjugatione habeat significationem intransitivam seu neutralem, & significet commoveri, aut se commovere. *Jer. XXIII. v. 9.* in Piel verò habeat significationem transitivam & activam & significet motum vitamque alteri præbere, adeoque fortissimam denotet energiam. Et hoc certissimum est. Id quod Basilius Magnus Hom. 2. Hexaëmeri agnoscit inculcatque, quod verbum מררפת h. l. habeat vim confovendi, incubandi, & vivificandi, quâ naturam aquarum præparaverit ad vivificationem, ut sufficienter demonstraretur, quod nec Spiritus S. ab opificiali actione ablit. Unde antiquissimi Patres Spiritum Dei interpretantur de Spiritu S. *Cyprianus, Martyr de Spiritu S. sect. 3. ait:* Hic Spiritus S. ab ipso mundi initio legitur superflusus aquis non materialibus quasi vehiculo egens, quas potius ipse ferebat, & complectentibus firmamentum dabat, congruum motum & limitem præfinitum &c. Nos ergo, inquit *Ambrosius lib. 1. Hexaëmeri cap. 8.* cum sanctorum & fide-

& fidelium sententia congruentes Spiritum S. accipimus, ut in constitutione mundi operatio Trinitatis eluceat. Quod ipsum & antiquissimus Pater S. Irenæus non obscure insinuat, quando ait *lib. 4. adversus hereses, cap. 37.* Adest ei, Deo Patri, semper verbum, & sapientia, filius & Spiritus, per quos & in quibus omnia liberè & spontè fecit, ad quos eloquitur dicens: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Horum collimant & Judæorum quorundam interpretationes, quibus verba illa Mosi exponunt de Spiritu S. utpote Targum Hierosolymitanum, quod sic scribit. *Et Spiritus misericordiarum à facie Domini erat spirans super facie aquarum.* R. Salomo. *Solum gloria stabat in aère, & incubabat super facie aquarum, in Spiritu oris ejus vid. benedicti sanctiq; Dei & in verbo suo, sicut columba incubat super nido.* Baal. *Thurim.* Spiritum illum incubantem, per Cabalam Gemetraia de Spiritu Messia explicat. Sicuti ergò Moses in ipso Creationis opere Spiritum S. deprædicat, tanquam *ἄριστος* omnipotentem, universi fabricatorem, mundique autorem (quò sensu & æternus Dei filius in opere Creationis *יְהוָה*, architectus celebratur *Prov. I. III. v. 30.* artifex cuncta componens, ut eruditè vertit Hieronymus. *LXX.* interpretes, *ἀριστός* coaptans, congruè disponens. Luth. (Est *Werkmeister*) Ita dubium nullum est, vel certè esse non debebat, quod Doctrina & cultus Spiritus S. ab initio statim non omninò infrequens fuerit, sed potius celebris ad eò, ac venerabilis planè, ut persona ejus fidelibus non potuerit esse ignota penitus.

*Fides de
Deo, Patre,
Filio & Spi-
ritu S. est
absolutè Ca-
tholica.
Tom. 8. Fe-
neus. Germ.
pag. 287.*

Thef. X. Quæ cum ita sint, manifestò patet, universam fidem in Deum Patrem, Filium & Spiritum S. esse absolutè Catholicam, quæ non sit juxta certum Ecclesiæ statum determinanda, nec, ad secula N. T. tantùm restringenda. Id quod h. l. primò omnium præsupponendum erat. Audiant, attendant, qui contra disputare non desinunt, quid B. Lutherus iterum iterumq; in dicta concione gravissimis verbis monitisque hanc ipsam ob causam contra Judæos hostesque S. S. Trinitatis graviter pronunciat. Sie müssen wissen und bekennen / daß wir des (quod non tantùm Deum Patrem, sed etiam Deum Filium & Spiritum S. adoramus) aus ihrer eigen Schrifft Mose und der Propheten klar Zeugniß haben / und dieselbe zum Grund unsers Glaubens setzen / daß Christus Gottes Sohn und der Geist Gottes / als sondere unterschiedene Personen des Göttlichen Wesens genant werden / und also mit ihren lügen und lestern nicht uns / sondern Gott und die heilige Schrifft anlügen und lestern.

Th. XI. Nimirum *hæc nostra fides est, & hoc præmium*, ut commodè loquitur docetq; Epiphanius in Doctrina compendiarum, *& hæc mater nostra, Ecclesia, per fidem servans & per spem confirmata & dilectione Christi perfecta, constanter docet, quod Deus unus nobis* in lege & in Prophetis, & in Evangeliiis atque in Apostolis in V. ac N. T. prædicatus est, & annunciatus & creditus, Pater, & Filius & Spiritus S. *non ut conjunctio sit Deitas, sed Trinitas, verè perfecta, perfectus Pater, perfectus Filius & perfectus Spiritus S. una Deitas, unus Deus, cui gloria & honor & Imperium & nunc & semper, & in secula seculorum.*

Thef. XII. Jam ut de Concilii Niceni sententia pressius agamus, ignorari non debet, aut insuper haberi; quod Impe-

Imperator Constantinus Magnus, qui suâ autoritate convocaverat universalem illam Synodum, Episcopis congregatis seriò injunxerat, ut ex scripturis divinis tam *Propheticis* quàm *Apostolicis*, formulam fidei conscriberent. Nam, Theodoretus *lib. 1. histor. Ecclesiastica cap. VII.* refert, Episcopos ad Concordiam hortatus est, cum nihil indignius sit ipsos Doctores inter se digladiari ac voluptatem & risum conciliare inimicis, præsertim in disputationibus de rebus divinis. Communi igitur studerent consensui; & in judicatione dogmatum cœlestium (cum in promptu haberent Evangelicos, Apostolicos & Propheticos libros.) inde censuræ formulas peterent. Sic ergò vult mandatq; Religiosissimus Imperator, ut ex Prophetarum quodq; Scripturis veram proponant, probentq; fidem. Huic mandato obsecuturi Patres Synodales, ex illis scriptis divinis producunt, ostenduntq; catholicam fidem, quæ in Ecclesia Dei semper à priscis temporibus, ab exordio ejus, quin & à condito ævo proposita, indeq; perpetuò, ab omnibus fidelibus credita fuerit.

*Concilio Ni-
ceni senten-
tia.*

Thef. XIII. Quam in rem S. Patres in Concilio Ariminensi apud Athanasium de Synodis, Arimini & Seleuciæ pag. 497. in Epistola Synodali ad Augustum Constantium de fide catholica Niceæ promulgata signanter scribunt: *Nos Arminum ex omnibus ad Occidentem Civitatibus in unum convenimus, ut Fides Catholicæ Ecclesiæ cognosceretur, & qui alterius opinionis essent, manifesti fierent, ibiq; post longam deliberationem optima visa est ea fides, quæ hæctenus usq; à priscis temporibus perduravit, quam & Prophetæ, & Evangelistæ & Apostoli per Dominum nostrum Jesum Christum prædicarunt.* *Statutum*

*Concilium
Ariminense
de fide Nice-
ni Concilii.*

igitur est, ut eam retinentes coleremus, & colentes usque ad finem conservaremus. Indecens enim & nefarium aliquid ex rectè & justè decretis, & ex rebus Nuca publicè cum illustrissimo Principe Constantino Patre tuo per accuratam deliberationem constitutis, immutare velle, in quibus tanta doctrina est & prudentia, ut ea ubiq; deprecata ad omnium aures animosque pervenerit, quæ sola hostis & interfecitrix Artana hæreseos: & per quam non illa sola sed & reliqua hæseses sublata sunt, in quacertè & addere aliquid temerarium est, & auferre periculosum. Eundem in sensum de sententia Concilii Arimini habiti scribit *Socrates histor. Ecclesiast. lib. 11. cap. 29. pag. 247.* quod cuncti Episcopi ex omnibus civitatibus ad Occidentem sitis Arimini convenerint, ut fides Ecclesiæ fieret illustrior, quodque fidem ex antiquis temporibus ductam à Prophetis & Apostolis prædicatam, & in Concilio Niceno rectè verèque definitam firmiter retinere, retentamque perpetuò conservare vellent. Eadem prorsus habet *Sozomen. lib. 4. histor. Ecclesiast. 27. cap. pag. 463.*

S. Athanas.
de fide Niceni
Concilii,

Thes. XIV. Ipse verò S. Athanasius summam fidei in Concilio Niceno contra Arium hostesque SS. Trinitatis definitam confirmatamque ex V. Testamenti Oraculis passim in suis scriptis inculcat, propugnatque acriter, adeò, ut imperitus rerum prorsus sit, vel temerarius vehementer, aut atrociter perversus, qui contra sentire ac pronunciare sequius non dubitet. Primam orationem, quæ *tom. 1.* habetur, scripsit quidem contra Idola gentilium, in ea tamen sub finem contra Judæos quoque disputat ex V. T. oraculis, indeque Christi divinitatem egregiè asserit, *ex omnibus, inquit, vel sola hæc verba ad fidem suffecerint,* quibus

quibus utuntur viri in rebus divinis deserti: Fundasti terram, & permanet, ordinatione tua perseverat dies. Acrursum: Psallite Deo nostro operienti cælum in nubibus, præparanti terre pluviam, & progerminanti in montibus fœnum, & herbam servituti hominum, tribuentique pecoribus pabulum. Per quem autem tribuit? nonne per eum, per quem, ut omnia facta sunt, ita quoque omnia ipsius ordinatione prudentiaque gubernantur? Sed quisnam, queso, hic alius, si non verbum Dei? de quo alibi dicitur: Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Nam & omnia per eum, & in eo facta esse predicantur, quod & ipsa scriptura persuasum esse nobis voluit, dum inquit, ipse dixit & facta sunt: ipse mandavit, & creata sunt. Moses quoq; in creatione mundi, hanc sententiam confirmat bis verbis: Dixit Deus, Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinem nostram. Postquam enim cœli & terre & omnium rerum procreationem absolvisset Pater, ita locutus est: Fiat cœlum, congregentur aquæ, & appareat arida, & educat terra omnem herbam fœni, & omne animal. Qua in parte increpandi Judæi, qui scripturas perverse intelligunt. Cum quo, queso, istic (nam id quæstionis Judæis objici potest?) sermocinabatur Deus? ubi & inter loquendum imperat. Quod si rebus creandis hoc imperium dicebat, illisque loquebatur, supervacanea erat istiusmodi sermocinatio, quippe ad eas res habita, quæ non extabant, sed future erant. Nemo enim cum re nihil & nondum extante, verba facit. Nemo item ea existere jubet & alloquitur, quæ nondum sunt in rerum natura. Si enim rebus futuris imperavisset Deus, dici ab illo oportuerat: sis cœlum, sis terra, prodi herba, fias homo. Nunc autem nihil tale locutus est.

Jubet

Psal. 102.

Psal. 104.

Psal. 33.

Gen. I.

*Jubet autem his verbis: Faciamus hominem, prodeat herba: Ex quibus apparet, Deum cum aliquo sibi proximo sermones conferere, & de rebus illis instituendis loqui. Necessè est igitur aliquem ei adfuisse, cum quo universa condens colloquium miscebat. At quis ille fuerit, nisi ipsius Verbum? Cum quo enim Deus videri possit colloquium habere, nisi cum sua ipsius ratione ac verbo? Aut quis deniq; illi adfuit condenti omnem creabilem substantiam, nisi sua ipsius sapientia, quæ ita de se loquitur: Quum faciebat cœlum & terram, coaderam ei. Hæc S. Athanas. d. I. Hinc porrò integra nec exigua eam in rem contra Arianos scripsit volumina, è quibus legi poterunt: Oratio s. Epist. contra Judæos de humanitate Verbi, in quâ divinitatem Christi prolixè adstruit pag. 57. 58. & seq. Orationes 4. contra Arianos cum annexa quinta, Epistola de Synod. Nicen. decretis contra Eusebianos pag. 355. & seqq. pag. 362. nec non Epistol. de sentent. Dionysii Alexandrin. contra Arianos pag. 346. &c. Notentur probè, quæ illic in medium producuntur dicta V. T. præsertim ex *Geneseos I. v. 26. cap. XII. v. 6. seqq. cap. XIX. v. 24. cap. XLIX. vers. 16. Exod. III. v. 2. seqq. Psalm. II. & seqq. Prov. VIII. &c.* è quibus fides Nicææ promulgata fusè propugnatur, ut infra, si commodè fieri poterit, ordine ac expressius exponemus. Huc quàmmaximè facit, quod in Epistolâ ad Jovianum, de fide ibid. pag. 512. sic scribit: *Mos tibi fidem Nicææ Patrum confessionibus confirmatam porrigere studuimus, ut tu pietas & ea, quæ ibi exactissimè scripta, & quantum errent illi, qui aliter sentiunt, intelligeret. Cognosce igitur religiosissimè Auguste hanc esse, quæ à condito ævo prædicata fuit, & quam Nicææ patres congregati agnoverunt, ejusq; suffragatrices esse**

esse omnes omnibus in locis, Ecclesias, sive in Hispania sint, sive Britannia, Gallia, Italia universa, Dalmatia, Dacia, Mysia, Macedonia, sive universa Gracia, universa Aethiopia &c.

Thef. XV. Caterum hæc ipsa fides Catholica, Nicæa à S. Patribus & Doctoribus Ecclesiæ ex toto orbe Christiano collectis Anno Christi 325. sub Imperatore Constantino Magno promulgata, continuò postmodum approbata atque confirmata fuit in subsequentibus universalibus Conciliis, utpote Constantinopolitano primo, tempore Imperatoris Theodosii Senioris circa annum Christi 381. Itemque in Ephesino, ex mandato Imperatoris Theodosii Junioris ad an. Ecclesiæ Christianæ 431. nec non in Chalcedonensi jussu Imperatoris Martiani anno Christi 451. (ut communiter numerant) congregato. Univerſa illa Ecclesia Christi in tot Conciliis congregata magno consensu constanter approbavit, & confirmavit formulam fidei de Trinitate personarum in unitate in Nicæna Synodo præscriptam. Sed & Chalcedonense conjunctissimis votis decernit, & discretè addit, eam fidem, in decreto Synodi Nicæa promulgatam, docuisse olim Prophetas, ut legere licet sectione 5. illius Concilii. Cujus sententiam refert Evagrius lib. 2. hystor. Eccles. cap. 4. pag. 557. Ita nimirum Synodales Patres ibidem statuunt docentque. Nos Sanctorum Patrum sententiam secuti, unum & eundem Filium, Dominum nostrum, Jesum Christum confitemur, & uno consensu omnes docemus eum perfectum in divinitate, perfectum etiam in humanitate, verè Deum, hominem verè, unum & eundem Filium unigenitum, Deum Verbum, & Dominum Jesum Christum, sicut antiquitus Prophetæ de eo, & post ille ipse Christus nos docuit, & idem ipsum nobis Patrum Symbolum tradidit.

D

Quocirca

Doctrina
Concili Nicæni approbata in œcumenicis subsequens Synodus.

Quocirca statuamus oportet, fidem Nicenæ Synodi, cujus decretum de Trinitate personarum in uno Deo Augustana Confessio magno consensu docet, *absolutè Catholicam* esse, non tantum in Ecclesiâ Christiana N. T. sed in universâ quoque etiam Israëlita V. T. Etenim verè ac Catholicè scribit S. Augustinus sermon. 38. de tempore: *Omnis Scriptura V. & N. T. divinitus inspirata. si Catholicè intelligitur, hoc insinuat, quod Pater, Filius, & Spiritus S. unus sit Deus.*

Formula
fidei.

Thef. XVI. Hæc illa formula fidei est, quæ nos Primò ex revelato Dei verbo, tam Prophetico V. T. quam Evangelico & Apostolico N. T. ceu divinissimo & infallibili profus Canone, sicuti celebratur *Psal. XIX. v. 5. Gal. VI. v. 16. Phil. III. v. 16.* tum post ex decreto Catholicæ Ecclesiæ Nicenæ collectæ, iterum iterumque modò *Constantinopoli*, modò *Ephesi*, modò *Chalcedoni* universim congregatæ, tum ex solenni & publica Augustanæ Confessionis contestatione, ejusque Apologia, constringit, ut firmiter statuamus credamusq; *mysterium SS. Trinitatis in Prophetis quoq; & V. T. Scripturis luculenter satis revelatum in Ecclesia Dei semper propositum, & propterea omni tempore ab omnibus fidelibus creditum, omnibusque salvandis scitu creditumq; necessarium fuisse.*

Thef. XVII. Quamquam enim ista confessio fidei in Concilio Niceno facta non fuerit olim *Symbolum Judæorum*, doctrinam tamen illam de Trinitate Personarum divinarum clarè proponit, quæ ipsa Judæis quoque tradita fuerat in V. T. eamque, indè adstruit, adeoque omninò statuit illam ipsam fidem indè posse evinci contra Judæos, sicque eam *absolutè Catholicam* omniq; tempore ad salutem necessariam

cessariam decernit. Frustrà itaque hodiè quærun't & dubitant, num *Symbola*, Nicænum & Athanasianum, dicant & profiteantur, *mysterium Trinitatis ex V. T. posse evinci, & omnibus ejus temporis fidelibus creditu ad salutem necessarium fuisse*, Hoc enim decernunt, quando eam fidem Catholicam asserunt, adeò ut sine eâ nemo salvari queat, istud verò ipso opere ostendunt, evincuntque. Causa tergiversandi hic nulla est. Non sufficit dixisse, *non puto*. Debes id ita putare, ut & firmiter scias, non secus ac statuimus hujus fidei necessitatem in prioribus Ecclesiæ Apostolicæ, & primitivæ seculis, ubi nondam erant ista *Symbola*. Bliteus & bardus sit necessum est, qui colligere velit: *Nicenum & Athanasianum Symbola non sunt Christianorum primorum Act. XI. v. 26.* nec Ecclesiarum Christianarum priorum, in primo, secundo & tertio seculo, *Symbola*. Ergò fides de Trinitate personarum divinarum illis non fuit creditu necessaria: Vel, ergò Synodales Nicæci non profitentur, omnibus fidelibus ejus temporis creditu necessarium fuisse *mysterium Trinitatis*. Non itaque superest, ut qui pro hâc sententiâ efficere aliquid vult, statuât *Symbola ista illorum quoque priorum Christianorum Symbola fuisse*. Idem observes de fide Judæorum in V. T. Hisce fidem de Trinitate Personarum divinarum & clarè propositum & necessarium fuisse statuunt *Symbola Nicenum & Athanasianum*, nec tamen propterea statuunt necessum est, ut illorum quoque Judæorum *Symbola* fuerint. Cadavera consequentiarum sunt, quæ eam ob rem hodiè informantur. Nos constanter asserimus in *Symbolis* illis modò laudatis contineri sententiam adversariis, *fidem Trinitatis omni tempore necessariam esse negantibus, opposi-*

fitam, uti jam ante exposuimus atque commonstravimus, Sed hæc frustra opponi adversariis eò, quod non sint Sym-
bola Judaica, id verò est, quod strenuè pernegamus.

Thef. XVIII. Verum enim verò, ut tota hæc causa expedi-
tior reddatur, & distinctius paulò intelligatur, quomo-
do fides illa de Trinitate personarum divinarum in Con-
cilio Niceno promulgata *simpliciter & absolutè Catholica*
fit, quatuor ordine enodanda nobis veniunt atque venti-
landa.

*Capita Dispu-
tationis.*

Primò quidem ostendemus, quomodo mysterium
SS. Trinitatis in scripturis divinis N. T. reveletur, incul-
ceturque, & quomodo indè in Ecclesia Christi per omnia
secula primitiva Ecclesiæ, usque ad tempora Concilii Ni-
ceni, constanter propositum creditumque fuerit.

Secundò, veritas ejus ex Veteri quoque Testamento
adstruetur, & primò quidem ex collatione utriusque Testa-
menti, juxta interpretationem à Christo, Evangelistis &
Apostolis factam monstratamque, ita, ut vel supponatur
saltem verus oraculorum & dictorum V. T. sensus. *Quem*
ejus temporis Doctores dissimulasse, aut ignorasse omnes
ejus temporis fideles, non faciliè præsumere licet.

Tertio: Idem prorsus contra Judæos, quantum oc-
casio præsens permittet, demonstrabitur ex eodem V. In-
strumento, iisdemque Scripturis seorsum, & seposita
quasi N. T. autoritate.

Tandem 4. Necesitas istius fidei de tribus personis
in uno Deo, Patre, Filio & Spiritu Sancto, ex utroque Testa-
mento, si pro ratione loci & temporis commodè fieri po-
terit, breviter commonstrabitur, vel insinuetur saltem.

Thef. XIX. Primò itaque producimus classicum locum,
& testimonium clarissimum paritèr atque efficacissimum

lex

ex *Matth. III. v. 16. & 17.* ubi Deus Pater clamat è caelo, Filium suum Christum deprædicans: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, & τὸς ἐγὼ ὁ υἱὸς μὲ δ' ἀγαπᾷς, & ἔδωκεντα.* Filius iste Dei, Christus Jesus, statim in Jordane & baptizatur. Spiritus sanctus descendit super ipsum in corporali specie columbæ; *ecce aperti sunt ei cæli, & vidit Spiritum Dei descendentem, tanquam columbam & venientem super ipsum. Lucas cap. III. v. 22.* sic loquitur: descendit Spiritus S. in corporeâ specie, *σωματικῶ ἔιδω, ὡς τε περισσῶς,* sicut columba in ipsum. Confer: *Marc. I. v. 10. 11. Joh. I. v. 32.* Quæ profectò *ἡ ἀποκάλυψις* sive revelatio Dei Patris & Dei Filii, & Dei Spiritus S. manifestissima est. De qua S. Augustinus *Tract. 6. super Johann.* verè scribit: *apparuit manifestissima Trinitas; Pater in voce, Filius in homine Spiritus S. in columba.* Et profectò illustris adèò est ea manifestatio Trinitatis, ut sancti Patres Athanasius, Epiphanius, alique ex piis veteribus ad Jordanem remiserint, quotquot dubitarent de Trinitate personarum in uno Deo. Epiphanius in Ancorato: *Si non credis in divina Essentia, quæ unica & simplex est, esse tres distinctas personas, comitare Johannem ad Jordanem, & videbis Filium Dei in assumpta carne, in ripa Jordanis procumbentem in genua, & in illo tota plenitudo divinitatis habitat Coll. II. v. 9.* quia Filius *ὁ υἱὸς ἐστὶ τῆ ῥοῦα ἡν ἦεν τῷ* Patri & Spiritui sancto.

Thef. XX: Quod si quæras, quomodo vox è caelo audita soli Patri attribuatur, cum sit ex operibus divinis ad extra, quæ omnibus tribus personis sunt communia, audito Augustinum, qui dubium illud non modo movet *lib. 1. de Trinitat. cap. V. pag. 242.* sed solvit quoque & responderet, illam vocem quidem ab omnibus personis fuisse profectam

Revelatio
Dei Patris,
Fili & Spi-
ritus S. in
Jordane.

Opera Ex-
terna quo-
modo uni
persona di-
vinitatis ad-
signentur.

profectam, attamen significasse solum Patrem. *Non ideo,* inquit lib. II. cap. 10. p. 270. *vox illa soli Patri tribuitur, quod facta fuerit sine opere Filii & S. S.* (Trinitas quippe inseparabiliter operatur) *sed quia ea vox facta est, qua solius personam Patris ostenderet, sicut humanam illam formam ex virgine, Maria, Trinitas operata est sed solius Filii persona est.* Sic quando dicitur clarificati & iterum clarificabo, *non nisi Patris personam fatemur.* Gravissimam concionem de baptismo Christi habuit B. Lutherus Anno 1546. Halæ Saxon. quæ scripta extat tom. 8. Jen. German. pag. 270. in qua de revelatione Dei Patris, Filii & Spiritus S. in Jordane facta verè recteque scribit: *Dies ist ja eine schöne / lieblicher / und tröstliche Erscheinung und Offenbahrung der Göttlichen Majestät / die ein jeglicher Christ ihm wohl einbilden / sie auch fleißig merken und behalten soll / als dergleichen von Anfang der Welt nie gesehen / auch von keiner dergleichen gesagt / noch geschrieben ist / in der ganzen heiligen Schrift / wird auch keine dergleichen hinfort geschehen / bis am jüngsten Tage / als diese / über / und bey der Tauffe Christi gewesen ist / darauff auch unser ganzer Christlicher Glaube gegründet ist / und sich daran helt / darumb möchte der heilige Tag wohl heißen / unsers Herren Christi Taufftag / oder der Tag der Offenbahrung der heiligen Göttlichen / Dreysaltigkeit / die sich als heute / über der Tauffe Christi offenbahret und sichtbarlich hat hören und sehen lassen. Daher wir auch glauben und bekennen in unsern Christlichen Glauben / drey Personen Göttlicher Majestät / gleicher Allmächtigkeit / Gewalt / Ewigkeit etc. Gott des Vaters / Gott des Sohnes / und Gott des Heiligen Geistes / welche Personen Göttlicher Majestät / wie gesagt / sich hie bey der Tauffe Christi unterschiedlich offenbahren und sehen lassen / denn hie sehen wir klar und deutlich aus S. Matthes / wie alle drey Personen / unterschiedlich sich offenbahren / eine jegliche in einer sonderlichen Gestalt oder Bild / denn des H. Geistes / welcher in einer Tauben gestalt erscheint / ist ja eine unterschiedliche Person und Gestalt / von der Gestalt / Figur / und Bild Gottes und Marien*

Marien Sohn / unsers Herren Jesu Christi / so im Wasser bey Johanne im Jordan stehet / und sich tauffen laisset; So erzeiget sich der Vater von Himmel herab / auch in einer andern sonderlichen Gestalt / und bildet sich in eine Stimme / leßt sich hören / und sagt: *Dis ist mein lieber Sohn / etc.* Da sind ja klar und deutlich drey unterschiedliche Personen angezeigt Göttlicher Allmächtigkeit / und ist doch nicht mehr denn allein ein einziger / ewiger Gott / in dreyen Personen / wie er sich da geoffenbahret / abgemahlet / und gebildet hat / gleichwohl also / daß der Vater eine andere Person ist / denn der Sohn und h. Geist / und der Sohn eine andere / denn der Vater und heilige Geist / und der heilige Geist auch eine andere / denn der Vater und Sohn / und doch der Vater / ohn Sohn und heiligen Geist nicht ist / und wiederum also / daß der Vater nicht / der Sohn / noch heiliger Geist / der Sohn nicht der Vater / oder der heilige Geist / auch der heilige Geist nicht der Vater / noch der Sohn ist. *Jr.* daß weder Vater noch heiliger Geist / sondern der Sohn Mensch worden ist / und doch diese drey unterschiedliche Personen / wie sie hie erschienen / sich haben sehen und hören lassen.

Das sollen wir einfältig glauben / und dabey lassen bleiben / nicht klügeln / wie es zugehe / sondern von dem Göttlichen Wesen der dreyen Personen / in der Gottheit predigen / und glauben wie sie da erschienen / sich haben sehen und hören lassen.

Theſ. XXI. *Insignis quoque locutus iste est, qui legitur 1. Job. V. v. 7. tres sunt, qui testimonium dant in caelo, Pater, verbum, & Spiritus S. & hi tres unum sunt.* Quem locum & verſum Erasmus in Britannico codice legit, & citatus olim est à Cypriano, Athanasio, Hieronymo, ut dubium non sit, quin genuinae sit lectionis; neque dolo in primis Lutheri versionibus omisus est, sed quod in multis Codicibus à Luthero non repertus sit, procul dubio ab hostibus hujus mysterii Arianis, qui non Orientem so-

*Tres testes in
caelo.
1. Job. V.*

lum,

lum, sed totum serè orbem infecerant, erasus. Trinitas verò personarum divinarum in eo significanter ac graviter asseritur. Vocantur enim *tres testes divini*, quales sunt *Deus Pater*, qui extra controversiam est persona divina. *Verbum*, quod est Christus, fidelis ille testis *Apoc. XIX. v. 11. 12. 13.* æternum Dei Patris verbum *Job. 1. v. 1. 2.* Et hoc quoque est persona divina, unigenitus Dei Filius *Job. 1. v. 14.* Quibus personis ita æquiparatur *Spiritus S.* ut pariter testetur. Ergò hunc quoque pariter personam divinam esse, evidenter colligitur. Sed hi tres testes *ἐν ἑαυτῷ* unum sunt, non duntaxat *ἐν τῷ ἐν*, ut de sequentibus terrestribus testibus subjungitur *v. 8.* Sic itaque unus Deus in cœlo est, & tamen tres sunt personæ unius ejusdemque essentiæ divinæ.

Thes. XXII. Hinc porrò notetur, quod Christus, Magister noster ait: *Joban. XIV. v. 16. 17. 26.* *ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere. Paracletus Spiritus S. quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, suggeret vobis omnia, quacunque dixerō vobis, cap. XVI. v. 13. 14.* *Quum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur à semetipso; sed quacunque audiet, loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis; ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcūq; habet Pater mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Attendite ac expendite verba ista, quis est, qui promittit paracletum alium? Christus est, unigenitus Dei filius. Attendite, quem roget, ut det Consolatorem illum? Pater iste est cœlestis, qui misit Filium suum in mundum, ut nos salvet.

vet.

vet. Attendite, quem velit dare ac mittere. Spiritus S. iste est. Tres igitur distinctæ deitatis personæ illic disertè ac signanter ponuntur, ut alius sit Pater, alius Filius, & alius Spiritus S. *ἄλλος ἕξ ἄλλος*, non *ἄλλο ἕξ ἄλλο*. Una enim est essentia divina, unus Deus, in quo sunt tres distinctæ personæ. Rectè super hæc verba scribit S. *August.* *Tract. 74. in Johannem: Hic est utique in Trinitate Spiritus Sanctus: quem Patri & Filio consubstantialem & coeternum fides catholica confitetur.* Ipse est, de quo dicit Apostolus, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

Thef. XXIII. Jam recongnoscite, quotquot in verum Deum creditis, recongnoscite, inquam, verba baptismi, quo quisque vestrum baptizatus est. Sic ait Dominus Salvator noster, Jesus Christus, jubetque Matth. XXIIII. v. 19. *docete omnes gentes, baptizate eos in nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti.* Auditis rursus tres distinctas personas unius veri Dei. Profectò verus Deus est, in cujus nomine omnes gentes baptizari debent. Baptismus enim est foedus cum Deo, stipulatio bonæ conscientiæ cum Deo. *1. Pet. III. v. 21.* At verò in nomine Patris, Filii & Spiritus sancti baptizentur omnes. E. Pater, Filius & Spiritus S. sunt verus Deus. Quamobrem *Sanctus Augustin. lib. 1. quest. 65. quest. 1.* rursus rectè graviterque scribit: *Si Trinitas non esset (Deus) nunquam Dominus noster, Jesus Cbristus, diceret Discipulis suis; Ite, baptizare omnes gentes in nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti. Nec baptisato Domino in Jordane à Jobanne, vox de celo dixisset: hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui: nec Spiritus S. in columbæ specie descendisse super eum, & mansisse diceretur. Miror infelicem Sabellianorum hæresin (pergit Augustin.) h. e. Patri passia-*

passianorum, quod sic cæci sunt mente, ut tam præclara, tam aperta testimonia non attendant. Ipsi namque asserunt, unam esse personam, id est, ipsum Filium esse, quod Pater est, & ipsum Spiritum S. Sed nos cæcitatem ipsorum relinquentes, tres personas secundum scripturas S. intelligimus, i. e. alium esse Patrem, qui genuit filium, alium, qui genitus est à Patre, alium Spiritum S. non aliud, quod substantiâ unum sunt. Personas distinguimus, non Deitatem separamus. Quocirca ut graviter & religiosè monet, S. Basilius Epist. 78. Baptizare nos oportebat, sicut accepimus, credere autem sicut baptizamur, glorificare autem sicut credimus Patrem, Filium & Spiritum Sanctum. Et ita hætenus Scriptura N. T. mysterium S. S. Trinitatis per Evangelistas & Apostolos proponit, hæcque distinctè loquitur de distinctis Deitatis personis.

Thef. XXIV. Hinc jam sequitur & inde conscriptum est Symbolum Apostolicum, in quo fides illa Catholica de Deo uno in essentia, & trino in personis significanter exprimitur, & breviter comprehenditur hæc verbis: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, & in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum &c. Credo in Spiritum Sanctum &c.* Quam fidei summam inde postmodum per omnia secula proposuerunt atque inculcarunt S. Patres & Doctores Ecclesiæ, ut legere licet apud Irenæum lib. 1. adversus hæres. cap. 2. pag. 34. nec non lib. 3. cap. 4. Apud Tertullianum in lib. de velandis virginibus, Cyprianum, vel Ruffinum in expositione Symboli, Ambrosium, &c. Quin & reliqui omnes eandem tradunt, edocentque fidem usque ad tempora Concilii Niceni, ubi ab universo orbe Christiano magis magisque asserta fuit, illustrata & confirmata.

Thef.

Symbolum
Apostolicum.

Thef. XXV. Videamus ergo ordine, quomodo eandem illam fidem Catholicam de mysterio Sacro sanctæ Trinitatis universa Christi Ecclesia per omnia secula primitivæ Ecclesiæ constanter proposuerit, edocueritque S. Clemens Romanus, cujus meminit Paulus *Phil. IV. v. 3.* *Clemens Romanus.* in primo statim seculo post Christum natum ex hoc fidei capite in Epist: quadam ad Corinthios perscriptâ, Christianos ad Concordiam exhortatur, quod in unum credant Deum Patrem, Filium & Spiritum S. *cum inter nos, ait, sint contentiones, ira, similitates, Schismata & bellum, nonne unum Deum, & unum Christum habemus? nonne unus est Spiritus gratia, qui super nos effusus est, & una vocatio in Christo?* Fatetur ergo S. martyr, quod crediderint tum temporis fideles in unum Deum Patrem, Filium & Spiritum Sanctum. Idem docuit S. Ignatius, *ut citatur ab Athanasio in Epist. de Synod. Arimin. & Seleuc. nec non in Epist. ad Romanos,* si Theodoretus fides habenda est, quin & in Epist. ad Ephesios, quæ ab Eusebio & Hieronymo laudatur, nec non teste eodem Theodoretus scribit, *Filius Dei, Deus noster, Jesus Christus, in Maria quidem utero gestatus est, ex semine quidem David, ex sancto autem spiritu, qui natus est, & baptizatus, ut quod nostrum mortale est, purgetur.* Item. *Habemus Medicum, Dominum nostrum Jesum Christum, ante secula Filium, unigenitum & in principio verbum &c. Sanctus autem Spiritus non sua propria loquitur, sed & que sunt Christi &c. Christus nos liberavit fundans super petram spiritu sancto confortatos.* Observandum omninò est, quod S. Ignatius in Epistol. ad Trallianos scribit, ut sibi caveant ab iis, qui *Deum Ignotum profiteantur, Christum Inogenitum censent, nec Spiritum S. confitentur,*

zetur, nec omnia per Christum creata dicunt, eum purum hominem esse putant, alii ipsum patrem esse dicunt filium, ipsumque Spiritum sanctum. Hosce errores vitandos monet Ignatius in dicta Epistola, quæ ab Eusebio & Hieronymo in primis laudatur. Porro in Epist. ad Magnesian: *sancti Propheta secundum Jesum Christum vixerunt, qui est verbum Dei Patris substantiale: Quomodo vos sine ipso vivere poteritis, cui & Propheta servi fuerunt, Spiritu prouidentibus eum & sperabant, ut Dominum saluatorem dicentes, ipse veniet & salvabit nos &c.* Prolixè verò inculcat fidem sacrosanctæ Trinitatis in Epistola ad Philipp: *unus, dicit, est omnium Deus, Pater Christi, ex quo omnia, & unus Dominus noster Jesus Christus, Filius Dei unigenitus, Dominator universorum, per quem omnia. Unus autem etiam spiritus sanctus, qui operabatur in Moyse & Prophetis & Apostolis.* Et rursus paulò post subiungit: *Unus Pater est omnium nostrum. Unus, quoque est Filius, Deus, verbum, unigenitus (inquit) qui est in sinu Patris.* Et rursum, *Unus Dominus Jesus Christus, & alibi quod est nomen ejus, aut quod est nomen filii ejus. Scitote autem, quia unus est etiam Spiritus S. paracletus. Sicut idem, Paulus ait, unus Spiritus: Sicut vocati estis in unam spem vocationis vestre.* Hæc S. Ignatius secundus post Apostolos Ecclesiæ Antiochenæ Episcopus. Sed cum non pauci nec ignobiles autores in dubium vocitent Epistolarum Ignatii fidem & non unis in locis interpolatæ videantur, vel idèò saltem istud Religionis punctum inde producimus, quod ejus professionem sciamus omninò consonam esse doctrinæ publicæ, tunc receptæ. Quam Ignatii *ὁ υἱὸς εἶναι*, Polycarpus Apostoli Johannis discipulus, Smyrnenfis Episcopus, & totius Asiæ Prin-

Polycarpus.

Princeps, ut Hieronymus refert in *Catal. Scriptorum Ecclesiasticorum*, non cre tantum strenuè confessus fuit, sed & morte ipsâ proprioque suo sanguine confirmavit, ut Eusebius lib. IV. cap. XV. *histor. Ecclesiast.* testatur. Sic enim ad rogum properans, in ultima precatone, orat: *Pater dilecti & benedicti filii tui Jesu Christi, per quem cognitionem tui accepimus, tibi gratias ago, quod hac me die ac hora dignatus es, ut partem accipiam in numero martyrum, in populo Christi, ad resurrectionem vite aeternae, anima simul & corporis in incorruptione Spiritus S. &c.* Quapropter & de omnibus, te laudo, te benedico, te glorifico, per aeternum Pontificem, Jesum Christum, filium tuum dilectum, per quem tibi unâ cum ipso & Spiritu S. sit gloria, nunc & in futuris seculorum seculis; Amen. Hæc Polycarpus. Qui porrò apud Euseb. lib. 1. pag. 46. de divinitate Christi luculenter scribit; *Hunc (Christum) tanquam Dei Filium adoramus, martyres verò tanquam discipulos & imitatores Domini dignè propter insuperabilem in regem ipsorum ac præceptorem benevolentiam diligimus; quorum & nos consortes & discipulos fieri optamus.*

Thef. XXVI. Et hi sunt tres priores testes de Trinitate personarum divinarum, qui & Apostolos ipsos, Johannem, Petrum & Paulum, audiverunt, & ex eorum ore fidem illam exceperunt, indeque propagarunt. Audiamus nunc & successores eorum, qui in secundo seculo Ecclesia Christi vixerunt, quorum primus est Justinus Martyr. Sic autem ille in Apologia ad Antoninum, *Profitemur*, inquit, *nos talium Deorum gentilium, malorum geniorum expertes esse, & alienos à Diis putatis, sed non à verissimo illo Deo Patre justitiae & castitatis, & virtutum aliarum. Verum*

Patres Ecclesiae Christi in secundo seculo.

hunc ipsum & filium, qui ab eo venit, & Spiritum Propbeticum colimus & adoramus, cum ratione & veritate venerantes. Item addit: opificem hujus universi colimus, & Jesum Christum Dei illius veri filium secundo loco habemus, & spiritum propheticum tertio loco honoramus. Manifestissima certè confessio Christianorum est de Trinitate personarum in uno Deo. Huc referri communiter solet, quod, in libro de expositione fidei scribitur: *Unus revera est universalitatis hujus Deus, qui in Patre & Filio, & Spiritu S. cognoscitur*, cum namque ex substantia sua Pater Filium progenuerit, atque ex eadem spiritum produxerit, jure optimo, quæ unam eandemque participant essentiam, unâ eademque dignantur divinitate. *Unitas namque in Trinitate intelligitur, & Trinitas in unitate agnoscitur.*

Thef. XXVII. Clarissima profectò ista omnia sunt testimonia de Trinitate personarum divinarum in uno vero Deo. Cum quo conferantur, quæ Justinus disserit in Dialogo cum Triphone Judæo, pag. 222. edit. Comelin: *Hoc ipsum quoque ò amici, dixit verbum Dei per Moſen, indicans nobis, quem eodem intellectu Deum nominandum esse declaravit, in creatione hominis hæc dicens: Faciamus hominem ad imaginem nostram &c. Et ne depravantes, quæ diximus, verba illa efferatis, quæ Rabbini vestri allegant, vel quod ad seipsum locutus sit Deus, Faciamus: Sicut & nos futuri quidpiam persapè ad nos ipsos dicamus, Faciamus: Vel quod ad elementa, hoc est, terram & alia similiter, Undè intelligimus hominem constitutum esse, Deus dixerit, Eaciamus: Verba rursus alia à Mose prolata referam, ex quibus circa ambiguitatem certò ad aliquem, qui & numero alius & rationalis sit, ipsum locutum esse, cognoscere possumus, sunt autem hæc verba;*
Et

Justinus in
dialogo cum
Triphone
Judæo.

Gen. I. v. 26.

Et dixit Deus, Ecce Adam factus est, quasi unus ex nobis, *Gen. 3. v. 22.* ut sciat bonum & malum. *Itaque quasi unus ex nobis dicens, tum numerum eorum, qui unâ essent, tum minimum duos indicavit.* Haudquaquam namque aut in verò esse ipse affirmaverim, quod quæ apud vos dicitur heresis esse, opinatur. aut magistri ejus demonstrare quiverint, Angelis hoc dictum esse, vel angelorum creaturam esse corpus humanum. Verum hæc ipsa à Patre reverà edita progenies ante creaturas omnes unâ cum patre fuit, & cum ea pater colloquitur. Et pag. 281. Rursum cum scriptura sermo dicit, Deum in principio locutum esse: Ecce Adam factus est, ut unus ex nobis: hoc verbum, ut unus ex nobis, & ipsum numerum denotat. Neque ea verba figuratam locutionem admittunt, quemadmodum exponere conantur Sophistæ, qui neque dicere neque mente concipere veritatem possunt. Hæc Justinus Martyr d. 1. Porro ait de Christo pag. 266. *Hic est; à quo & cælum & terram factam scimus, & per quem cælum & terram Pater innovavit.* Similiter scribit in prima oratione Parænetica ad Græcos pag. 12. ait per λόγον cælum & terram, & universam conditam esse creaturam. Item Apologia prima pro Christianis pag. 35. *Filius ejus, qui solus propriè dicitur Filius, sermo simul cum illo, (Patre) ante creaturas existens & nascens, quoniam primitus per eum cuncta condidit & ornavit &c.* Idem in Epist. ad Diognetum pag. 385. ait: Deum ad homines misisse non Angelum aliquem, ἀλλ' αὐτὸν τὸν πρῶτον καὶ δημιουργὸν πάντων ὄντων, i. e. sed ipsum opificem, & creatorem omnium, quo cælos condidit, quo mare suis terminis conclusit. &c.

Thef. XXVIII. Eodem tempore idem docuerunt Merito Sardensis Episcopus, qui peculiarem librum composuit

Athenago-
ras.

posuit $\pi\epsilon\iota\ \tau\tilde{\epsilon}\ \theta\epsilon\tilde{\iota}\ \delta\iota\ \alpha\sigma\mu\acute{\alpha}\tau\epsilon\varsigma$, de Deo incarnato, ut refert Eusebius lib. IV. H stor. Ecclesiastica, cap. XXV. nec non Athenagoras in Apologia pro Christian. ad Antonium Imperatorem diserte scribit: *Quis non miretur nos, qui Deum Patrem predicamus, & Deum filium & Spiritum sanctum ita ut & unionis eorum vim & ordinis distinctionem exponamus, impios & sine Deo homines vocari?* Et pag. 95. illum duntaxat duces pertranseuntes sequimur, quem utpote Deum cum verbo suo cognoscere optamus, ut quænam Filii ad Patrem sit unio intelligamus, quid Pater cum Filio communicet, quid sit Spiritus: quæ unitas trium, quæ discretio unitorum, Spiritus scilicet Filii & Patris? Et pag. 113. Deum asserimus, & Filium ipsius verbum & Spiritum sanctum: tria siquidem secundum potentiam, Patrem, Filium & Spiritum sanctum: actu verò & essentia unum. Quanquam Græcus contextus pag. 30. melius habet: $\acute{\epsilon}\nu\sigma\mu\epsilon\upsilon\alpha\ \mu\acute{\epsilon}\nu\ \kappa\alpha\tau\acute{\alpha}\ \delta\acute{\upsilon}\nu\alpha\mu\iota\upsilon\ \tau\omicron\nu\ \pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho\alpha\ \tau\omicron\nu\ \u03c7\iota\omicron\nu\ \tau\omicron\ \pi\upsilon\epsilon\delta\mu\alpha$, i. e. unum secundum potentiam, Patrem, Filium, Spiritum.

Irenæus.

Thef. XXIX. Hisce in eodem seculo secundo Ecclesiæ Christianæ adstipulatur sanctus Irenæus Lugdunensis in Gallia Episcopus, qui fidem de Trinitate personarum divinarum & divinitate Christi non unis in locis luculenter graviterque inculcat, utpotè lib. 1. adversus hæreses cap. II. Ecclesiæ, inquit, per universum orbem usque ad fines terræ seminata, & ab Apostolis, & à Discipulis eorum accepit eam fidem, qua est in unum Deum, Patrem omnipotentem, qui fecit cælum, maria, & omnia, quæ in eis sunt, & in unum Christum Jesum, filium Dei incarnatum pro salute nostra, & in Spiritum sanctum, qui per Prophetas prædicavit.

cavit dispositiones Dei & adventus, & eam qua est ex Virgine generationem. &c. Eadem repetit lib. III. cap. IV. pag. 255. veteremque Apostolorum traditionem vocat, quam custodientes crediderunt in Deum Patrem & Christum Dei Filium, per quem omnia sunt condita, ut prolixius edocuerat lib. II. Cap. II. & seqq. Deum nullius indigentem verbo condidisse omnia, non Angelorum organis quemadmodum Johannes Domini discipulus ait, de eo (Christo) omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. In omnibus autem est & hic, qui est secundum nos, mundus. Et hic ergo à verbo ejus factus est, sicut scriptura Genes. dicit, omnia quæ sunt, secundum nos fecisse Deum per verbum suum. Similiter autem & David exequitur: Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit, & creata sunt. Porro lib. IV. prolixè differit contra Judæos evincitque ex V. T. oraculis & Prophetis Christum esse æterni Patris æternum Filium, ut videre licet cap. XXXIII. XXIV. XXV. XXVI. &c. Hinc hortatur eodem lib. IV. cap. LXVI. p. 494. ut veram fidem à Prophetis, quoque exquiramus: Legite, ait, diligentius id, quod ab Apostolis est Evangelium nobis datum, & legite diligentius Prophetas, & invenietis universam actionem, & omnem doctrinam, & omnem passionem Domini nostri prædicatam in ipsis: additque ibidem spiritualis vere qui est interpretabitur unumquodque eorum, quæ dicta sunt (ex V. T.) integrum corpus operis Filii Dei ostendens, semper eundem Deum sciens, & semper eundem, verbum Dei, cognoscens, etiamsi nunc nobis manifestatus est, & semper eundem spiritum Dei cognoscens, etiamsi novissimis temporibus nove effusus est in nos, & à conditione mundi usque ad finem in ipsum humanum genus, ex quo, qui cre-

dunt Deo, & sequuntur verbum ejus, percipiunt eam, quæ ab eo est, salutem. Jam addantur, quæ habet *lib. III. adversus hæreses cap. VI. pag. 260. neque Dominus, inquit, neque Spiritus S. neque Apostolicum, qui non esset Deus desiniturè & absolutè Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus, neque Dominum appellassent aliquem ex sua persona, nisi qui dominetur, omnium Deum Patrem & Filium ejus, qui Dominium accepit à Patre sua conditionis, quemadmodum habet illud: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Patrem enim filio collocutum ostendit, qui & dedit ei hæreditatem gentium, & subjecit ei omnes inimicos. Verè igitur cum Pater sit Dominus, & Filius verè sit Dominus, meritò Spiritus Domini appellatione significavit eos. Et iterum in eversione Sodomitarum Scriptura ait: Et pluit Dominus super Sodomam & Gomorram, ignem ac sulphur à Domino de cælo. Filium enim hic significat, qui & Abrahæ colloquutus sit, & à Patre accepisse potestatem ad judicandum Sodomitas propter iniquitatem eorum. Hæc constans doctrina S. Irenæi est, quam in suis libris passim persequitur, & ex oraculis V. T. operosè inculcat, ut porrò legere licet *cap. IX. ibidem. Cap. X. & seqq. Cap. XXII. Cap. XXXVII. &c. Tandem lib. V. pag. 579.* Sic concludit: *Non alius (cæci, Johann. V. cui visum restituit Christus) oculos plasnavit & alius corpus, sed idem ipse (Christus) qui ab initio plasnavit Adam, cum quo & loquebatur Pater. Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinem nostram; in novissimis temporibus semetipsum manifestans hominibus, ei qui ab Adam cæcus fuerat, formavit visionem. Et propter hoc scriptura significans, quod futurum erat,**

erat, ait, abscondito Adam propter inobedientiam, Dominum venisse vespere ad eum, & dixisse, ubi es? hoc est, quoniam in novissimis temporibus ad ipsam venit verbum Dei, advocare hominem, commemorans in eo opera sua, in quibus degens absconditus fuerat Domino.

Thef. XXX. Tria indè diligenter notari velim. Primò quod S. Patres Catholicam fidem de Trinitate personarum divinarum non ex N. T. duntaxat, sed quoque ex Scripturis Prophetis & Mosaicis V. T. astruxerint, etiam ex historia creationis, ex verbis *Gen. I. Faciamus hominem*, nec non ex illo *Gen. XIX.* Dominus pluit à Domino &c. De quibus infra aut suo loco fusus. II. Quod apparitiones Dei Patriarchis, Abrahæ, Mosi, aliisque, sanctis sub V. fœdere factas constanter exponant de Filio Dei, Christo Jesu, indeque ejus divinitatem commonstrent, ita ea omnia satis firmiter indè adstruantur. Neque verò apparitiones istas Novi instrumenti Codex, optimus utique Veteris interpretis, aliter exponit, aut Angelis creatis tribuit, ut non nemo vanè opinatur, nec *S. Augustinus* omninò dissentit, uti suo loco fusus ostendetur. III. Quod in citatis locis disputent contra Judæos quoque, eosque ex V. T. oraculis confutent, sicque divinitatem Christi & Trinitatem personarum contra eos asserant, evincantque.

Thef. XXXI. Hæc itaque hæctenus ex unanimi sanctorum Patrum Doctorumque Ecclesiæ, consensu satis superque constant. Agite videamus porrò, quid in *Tertio seculo* Ecclesia Christi crediderit docueritque. Major ut illic se offert scriptorum copia, ita uberior quoque illustriorque veræ Catholicæ fidei prædicatio passim traditur, & continuo magis magisque increbrescit. Vixerunt in isto Ec-

Doctores Ec-
clesiæ in ter-
tio seculo na-
ti Christi.

clesiæ Christianæ seculo præclarissimi viri *S. Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes.* (ut taceam alios & præcipuos saltem, qui publicis scriptis insigniter claruerunt, strictim enarrem.) *Gregorius Thaumaturgus Episcopus Neocæsariensis, Cyprianus, Dionysius Alexandrinus, Victorinus Pictavionensis Episcopus, Arnobius, & Lactantius Firmianus,* qui publicam doctrinam ab Apostolis traditam, & à superioribus Ecclesiæ Doctoribus acceptam, de Trinitate personarum divinarum, non propagarunt modò, suisque scriptis confirmarunt, sed & maximam in partem contra hæreticos, Antitrinitarios masculè propugnarunt.

Praxeas hæreticus.

Thef. XXXII. Praxeas hæreticus, circa annum Christi 200. contendere cœpit, unam duntaxat esse personam divinitatis, eamque aliò atque alio respectu, nunc Patrem nunc Filium, nunc Spiritum Sanctum dici. Hujus hæresin *S. Tertullianus* in peculiari scripto prolixè confutavit, in quo ostendit illam regulam ab initio Evangelii decurrissè, ante alios etiam priores quosque hæreticos, nedum ante Praxeam hesternum, quod sit unus Deus, sed sub hac dispensatione (quam *Oeconomiam* dicimus) quod Pater, Filius, & Spiritus S. sint distinctæ personæ.

Thef. XXXIII. Hæresin Praxeæ proponit in *lib. de præscript. sub finem pag. 218.* item in dicto libro contra Praxeam cap. XI. pag. 494. *Perversitas,* inquit, *se existimat meram veritatem possidere,* dum unicum Deum non aliàs putat credendum, quàm si ipsum eundemque & Patrem & Filium & Spiritum S. dicat: quasi non sic quoque unus sit omnia, dum ex uno omnia, per substantiæ scilicet unitatem, & nihilominus custodiatur *divinæ Sacramentum,* quæ unitatem in Trinitatem disponit, tres dirigenz, Patrem, Filium

Filium & Spiritum Sanctum. Hunc, inquam, errorem ibi cap. II. & seqq. prolixè confutat. Nos, inquit: *Et semper Et nunc magis, ut instructiores per paracletum, deductorem scilicet omnis veritatis, unicum quidem Deum credimus:* Sub hæc (tamen dispensatione, quam *Evangelium* dicimus, ut unici Dei sit & Filius, sermo ipsius, qui ex ipso processerit, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Hunc missum à Patre in virginem, & ex ea natum hominem & Deum, filium hominis & filium Dei, & cognominatum Jesum Christum. Qui exindè miserit, secundum promissionem suam à Patre Spiritum Sanctum Paracletum, sanctificatorem fidei eorum, qui credunt in Patrem & Filium & Spiritum Sanctum. *Item pag. 498. Ecce, inquit, dico alium esse Patrem, Et alium Filium, Et alium Spiritum.* Sed continuò se explicat, alium dico, non diversitate, non divisione, sed distinctione, dum alius, qui generat, alius, qui generatur, dum alius, qui mittit, alius qui mittitur, dum alius, qui facit, alius, per quem fit. *Bene quod Et Dominus usus hoc verbo in persona Paracleti, non divisionem significavit, sed dispositionem.* Rogabo enim, inquit, Patrem & alium advocatum mittet vobis, Spiritum veritatis. *Sic alium se Paracletum, quomodo & nos à Patre alium filium, ut tertium gradum, ostenderet.* *Item pag. 500. cap. XII. interrogat, quomodo unicus & singularis pluraliter loquitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, cum debuerit dixisse, Faciam hominem ad imaginem & similitudinem meam; utpote unicus & singularis? sic & in sequentibus: Ecce Adam factus est, tanquam unus ex nobis, quæ verba paulò post infra fusius excutiemus: respondet ibid. ideo*

Tertullianus
adversus
Praxeam.

fic loqui Deum Creatorem omnium, quia jam aderat ipsi filius, secunda persona, sermo ipse: & Tertia spiritus in sermone, idè pluraliter pronunciauit, Faciamus, & nostram, & nobis. Quæ omnia ne sinistrè accipiantur rectiusque intelligantur, statim subjungit, monetque pag. 501. se non profiteri duos Deos, & duos Dominos, sed Apostolum, inquit, sequar, ut si pariter nominandi fuerint Pater & Filius, Deum Patrem appellem & Jesum Christum Dominum nomen. Solum autem Christum potero Deum dicere, sicut idem Apostolus. Ex quibus Christus, qui est, inquit, Deus super omnia benedictus in ævum omne. Item in præcedentibus cap. XI. monet alium, quomodo accipere debeas, jam professus sum, personæ, non substantiæ nomine, ad distinctionem, non ad divisionem, ut ubique teneatur una substantia Dei in tribus personis. Hæc S. Tertullianus, qui licet duriusculè nonnunquam loquatur, ejusmodi tamen aspera verba veritati doctrinæ nihil præjudicare debent, præsertim cum ipse summam fidei luculenter satis proponat, ut quid de tota re senserit, non minus evidenter ac liquidò indè perspicere liceat.

Clemens Alexandrinus

Thef. XXXIV. Clemens Alexandrinus in pædagogico suo lib. I. cap. VI. de Trinitate personarum luculenter scribit: εἰς μὲν ὁ τῶν ὅλων πατὴρ, εἰς δὲ καὶ ὁ τῶν ὅλων λόγος, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πανταχῶς, unus quidem est univerforum, & Pater, unum est etiam verbum univerforum, Spiritus Sanctus unus & idem ubique existens. Et evidētissimè omnium in lib. III. sub finem, Laudemus unum Patrem & Filium, unà cum sancto spiritu, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia, qui est undequaque bonus, undequaque pulcher, undequaque sapiens

sapiens, unde quaque justus, cui gloria, nunc & in secula seculorum Amen.

Thef. XXXV. Idem planè docet Gregorius Naocasiensis, propter miraculorum patratiōem Θεωματοργός dictus; unus Deus est pater verbi viventis, sapientiæ subsistentis & potentiae ac characteris æterni perfectus perfecti genitor, Pater Filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, Deus ex Deo, character & imago Deitatis, verbum efficax, sapientia universitatis machinam continens, & Filius verus veri Patris, inconspicuis inconspicui, incorruptibilis incorruptibilis, immortalis immortalis, æternus æterni. Unus est Spiritus S. ex Deo subsistentiam habens, & per Filium manifestatus scil. hominibus, imago Filii perfecti perfecta, vita (&) viventium causa, fons sanctus, sanctitas, largitor sanctimoniae, in quo manifestatur Deus Pater, qui est super omnia & in omnibus, & Deus Filius, qui est per omnes, Trinitas perfecta tum gloria tum æternitate & regno, non divisa, nec alienanda. Nihil ergò est creatum aut servum in Trinitate neque adscititium, quasi antè non extiterit, postmodum autem subintravit. Undè non deest unquam Patri Filius, nec Filio Spiritus, sed immutabilis & inalterabilis semper est una eademque Trinitas. Hæc ille. Quæ singula leguntur in vita ejus à Gregorio Nicano in laudes Thaumaturgi descripta, Itemque in historia Ecclesiastica Eusebii secundum Ruffinum lib. VII. Cap. XXV, nec non olim habebatur in exordio Synodi Oecumenicæ quintæ.

Thef. XXXVI. Præterea Origenes laudatur ab Athanasio in Epist. de Synodi Nicenæ decretis, quod veram fidem de æterna Christi divinitate docuerit. Ipse verò lib. VII.

Gregorius
Naocasiensis.

Origenes

in Epist. ad Rom: miror, inquit, quomodo quidam legentes, quod Apostolus dicit, Unus Deus Pater ex quo omnia, & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, negent filium Dei Deum debere profiteri, ne duos Deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apostoli facient, in quo apertè Christus super omnia Deus esse perscribitur? Sed quid non advertunt, qui hæc ita sentiunt, quod sicut Dominum Jesum Christum, non ita unum esse Dominum dixit, ut ex hoc Deus Pater non esse Dominus dicatur: ita etiam Deum Patrem, non ita unum esse Deum dixit, ut Dei filius non credatur Deus, unus autem uterque est Deus. *Iterum aliquanto post*: qui autem est super omnes, super se neminem habet: non enim post Patrem filius, sed de Patre. *Tandem verò Origenes subjicit*: manifestò ostenditur natura Trinitatis & substantia una, quæ est super omnia.

Cyprianus

Thef: XXXVII. Audiatur porrò S. Cyprianus Martyr. Hic uti de filio Dei passim egregiè disèrit, Christique divinitatem copiosè ac graviter asserit, in libro de vanitate Idolorum lib. II. adversus Judæos per aliquot capita, & maxime cap: V. Lib: VI. nec non capitè VII. & X. Sic quoque de Trinitate Personarum divinarum, non obscurè docet. Sic enim in Epist. 173. ad Jubajanum, postquam negasset hæreticos eundem Patrem, eundem filium, eundem Spiritum S. cum catholicis confiteri, perscribit: *Si baptizari quis apud hereticos potuit, inquit, utique & remissam peccatorum consequi potuit.* Si peccatorum remissam consecutus est, & sanctificatus est, & templum Dei factus est, quæro cujus Dei? Si creatoris; non potuit qui in eum non credidit: Si Christi, nec ejus fieri potuit templum, qui negat,

gat Deum Christum; Si Spiritus Sancti, cum tres unum sint, quomodo placatus ei esse potuit, qui aut Patris, aut Filii inimicus est?

Thef. XXXVIII. Tandem suum quoque calculum addant Arnobius & Lactantius. Ille quidem. *lib. I. advers. gentes* divinitatem Christi ex miraculis ejus copiosè adstruit. Hic *lib. IV. divinarum instit. cap. XIII.* scribit, Christum & Deum & hominem esse ex Prophetis vaticinantibus discimus, adducitque ibidem loca ex *Esaia XLV. v. 14. ex Psalm. XLV. v. 7. 8. &c.*

Thef. XXXIX. Sed & Dionysius Alexandrin. Episcopus in Epist. apud *Euseb. lib. VII. histor. Eccles. cap. V.* hæresin Sabellianam damnat, & confitetur verum Deum Patrem, Christum, unigenitum ejus filium, primogenitum omnium creaturæ, verbum incarnatum, & spiritum sanctum. Fatetur quoque apud Athanas: filium Dei esse consubstantialem Patri. Idem cum in suspicionem Arianismi adductus esset, prolixè se purgat in Epist. ad Alexandrin: Roman. Episcopum scripta, ibique æternam Christi divinitatem, nec non Trinitatem personarum in unitate essentia divina disertis verbis asserit, ut legere licet apud Athanasium in Epist. contra Arianos de sententia Dionysii Alexandrin. pag. 346. & seqq: *Existente, inquit, æterno Patre, existit & æternus Filius, lumen de lumine: nam si Pater est, necessario & Filius est: Si enim nullus Filius genitus est, quomodo ipse Pater, aut cujus tandem Pater fuerit? Atqui ambo sunt, & ab æterno sunt.* Et paulò post: *solus Filius cum Patre semper coëxistit, plenusq; existentis est, & ipse ex Patre existit.* Item pag. 347. *Patrem cum dico, etiam sine mentione Filii, Filium sub Patris vocabulo indicatum volui,*

Dionysius
Alexandri-
nus.

G

contra

contra si in mentione Filii Patrem omissem, tamen ille sub nomine filii praeintelligi debuit. Sancti spiritus mentionem fecit, sed ita, ut pariter adjungerem, undenam ille, & per quem venerit. Sed isti ignorant Patrem à Filio alienari non posse, & sub Patris vocabulo primarium conjunctionis autorem contineri, & Filium à Patre quasi domicilio digregatum non esse, eò quod Patris vocabulum hanc communionem indicet, & in Patris filiique manibus esse spiritum sanctum, sed ita, ut neque à mittente, neque à ferente segregentur. Qui fieri igitur posset, ut cum istis nominibus utar, suspectus habear, quasi ista separari, dividi que existimaverim? Idem paulò post addit, Hoc scilicet pacto unitatem, quæ indivisibilis est, in Trinitatem dilatamus: & Trinitatem, quæ diminui non potest, in unitatem consummamus. Præterea subdit ibidem, ostendo falsum esse crimen, quo mihi objiciunt, quod Christum Deo consubstantialem esse negassem. Nam tamen dico, me id vocabuli in sacris literis, nec legisse, nec reperisse, verum tamen argumenta mea, quæ postmodum subjunxi & ab illis tacita sunt, nonne prorsus ab hac sententiâ discrepant? Eadem repetuntur pag. 371. Et si nomen consubstantialitatis dixerim non inveniri in sacris literis, tamen argumenta mea à re ipsa & significatione vocabuli non abluunt.

Theognostus.

Theo. XL. Denique prætereundum non est, quod Theognostum quoque virum disertum, dicto loco pag. 370. laudat S. Athanasius, quod non abhorruerit à vocabulo substantiæ: Scribens enim de filio in secundo Hypotyposeon, ita locutus est. *Non forinsecus aut ex rebus extraneis Filii substantia constat, neque ex non entibus producitur, sed*
ex

ex Patris substantiâ ita progenitus est, ut à luce, jubar, &c. ut
 ejusdem substantiâ sit cum Deo Patre. Laudat insimul
 ibid. Dionysium Roman; ad quem scripserat Dionys.
 Alexandrin. quod identidem ἐμορσίαν filii Dei cum Deo
 Patre, nec non contra Sabellianos tres Personas divinitatis
 asseruerit. Scripsit iste ἢ ὡθαι γὰρ ἀνάγκη τῷ θεῷ τῶν ὅλων
 τὸ θεῖον λόγον, uniri enim oportet Deo creatori omnium
 divinum verbum, ut & esse ac manere in Deo τὸ ἅγιον
 πνεῦμα spiritum sanctum.

Dionysius
 Romanus.

Thef. XLI. Hæc sunt, quæ Ecclesiæ Christianæ Docto-
 res de SS. Trinitate in prioribus tribus seculis constanter
 docuerunt usque ad initium quarti seculi, adeoque ad tem-
 pora Concilii Niceni, in quo postmodum illa fides Ca-
 tholica non confirmata tantum fuit, sed & ab hæresi Sa-
 bellianorum, Samosatensianorum, & Arrianorum vin-
 dicata, nec non magis magisque declarata. Quam inde
 nostræ Ecclesiæ magno consensu hodieque profitentur, ut
 ab initio statim præoccupavimus. Non itaque nova ista
 est fides, nec in concilio demum Niceno fabricata est, ut
 olim quidam blasphemabant, sed, ut S. Athanasius cum
 laborioso Origine pag. 373. testatur: *Ecce nos demonstra-*
mus istiusmodi sententiam à Patribus ad Patres, quasi per
manus traditam esse. Quam ab initio ipsi, qui testes ocula-
ri & ministri verbi (Filii Dei Christi) fuerunt, tradiderunt. Fi-
des enim, quæ scriptis decretisq; Synodi sancita est, est rotius
Ecclesie.

Thef. XLII. Hanc fidem post multas concertationes
 tandem non accepit modo atque approbavit Eusebius
 Pamphili Episcopus Casariensis, qui vixit in initio quarti
 seculi, ut refert Theodoretus lib. 1. hist. Ecclesiastica: cap. VIII.

Eusebius.

sed & fassus est, eam in vetustioribus quoque scriptoribus ante Concilium Nicenum fuisse traditam, sicuti & alii Episcopi ante ipsum attestati fuerant apud Theodor. d. I. *Euere*, inquit, *Episcopi veteres, unus magna Roma, alter etiam civitatis nostra, ante annos ferme centum triginta, qui redarguerunt eos, à quibus Filius factura dicebatur, ac non consubstantialis Patri.* Atque hoc agnovit Eusebius, qui Episcopus fuit Cæsareæ. Is quanquam deflexerat antè ad Arianam hæresin, postea tamen Concilio Niceno subscripsit, & suæ Ecclesiæ rem per literas confirmavit, dicens: *comperimus à quibusdam veteribus Episcopis, scriptoribusque disertis & illustribus de Patris & Filii Deitate nomen consubstantiale usurpatum esse.* Confer. *Socrat. hist. Ecclesiast. lib. I. cap. V. pag. 210.* ubi recitatur confessio Eusebii, *de vero Deo Patre, ac Filio unigenito, ex Patre ante omnia secula genito & de spiritu sancto.*

*Secundum
membrum
disputationis.*

Thef. XLIII. Et tantum de primo disputationis præsentis membro, sequitur ut eadem fides Catholica demonstraretur, *ex veteris quoque Testamenti scripturis.* Quod ut eò facilius commodiusque fiat, primo omnium supponendus est verus dictorum V. T. sensus, prout iste in Novo Testamento signanter monstratur & evitenter exponitur, qui ut extra controversiam verissimus est, ita eum accipiamus teneamusque oportet, necdubium est, quin *verum istum sensum & intellexerint probè Doctores V. fœderis, & eundem quoque fideliter inculcarint populo Dei, adeò ut universa Ecclesia inde veram fidem hauserit, credideritque idem prorsus, quod in N. postmodum Testamento de objecto eodem, seu de eadem re credenda, magis magisque elucidatum fuit atque uberius expositum.*

Thef.

Theſ. XLIV. Et primo quidem producimus *opus creationis, cujus autor est Deus Pater, Filius & Spiritus Sanctus.* Primus iste fidei articulus est, qui fidelibus antiqui fœderis, non potuit omninò esse ignotus. Moses eum proponit statim in limine libri primi *Gen. cap. I. In principio creavit Elobim cælum & terram, & Spiritus Elobim agitabat se in superficie aquarum. Dixit Deus sit lux v. 1. 2. 3. Dixit Elobim: faciamus hominem ad imaginem nostram & similitudinem nostram, & creavit Deus hominem ad imaginem suam ad imaginem Elobim creavit eum v. 26. 27. Jehouab Elobim fecit cælum & terram Gen. II. v. 4.* Sic igitur Deus dicendo seu verbo omnia creavit, & in spiritu suo, sicuti sensus iste exprimitur, clarius *Ps. XXXIII. v. 6. Verbo Domini cœli firmati sunt & spiritu oris ejus omnis exercitus eorum itemque Proverb. 8. v. 22. Jehova possedit me,* ait æterna creatrix sapientia, ante opera sua, ante principium seculi antequam faceret cœlos vel terram, eram ibi apud eum, ceu architectus &c. Adde, quod *Psalm. CII. v. 26. dicitur, tu Domine terram fundasti, & opus manuum tuarum sunt cœli.* Quæ dicta in N. T. clarè de Christo, Filio Dei, & spiritu sancto exponuntur, ut *Johann. I. v. 1. 2. 3. In principio erat verbum (λόγος, filius Dei æternus.) Hic sermo (λόγος) erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & absque eo factum est nihil, quod factum est, item v. 10. in mundo erat, & mundus per ipsum factus est. Ebr. I. v. 2.* Sic & Christus æternus Dei filius iste est, qui terram fundavit & cœli sunt opera manuum ejus, *Ebr. I. v. 10.* Sic *Esa. XLVIII. v. 12. ait creator mundi: Ego sum, ego primus, etiam ego novissimus.* At Christus æternus Dei filius iste est *Apoc. I. v. 4. 8. cap. II. v. 8.* Similiter *Esa. XLV. v. 23. qui est formator ter-*

Autor Creationis est Deus Pater, Filius & Spiritus S.

ra & creavit eam, ait: *mibi curvabitur omne genu, & per me jurabit omnis lingua.* At hoc de Christo exponitur *Rom. XIV. v. 10. 11. Philipp. II. v. 10.* Qui populum Dei eduxit ex Ægypto, eumque comitatus est per desertum eique legem dedit, is est creator universi *Exod. XX. v. 2.* At filius Dei, Christus, is est. *Exod. III. v. 2. 1. Cor. X. v. 9.* De spiritu sancto, quod sis in opere creationis insigniter fuerit revelatus supra Thef. VI. diximus. Hiob disersè ait *cap. XXVI. v. 13. Spiritus Dei cælos ornavit.* Itemque *cap. XXXIII. Spiritus Dei fecit me, & spiraculum omnipotentis vivificavit me.*

Thef. XLV. Quæ omnia, ut de autore, sive creatore mundi, de Deo Patre, Filio, & Spiritu S. satis superque testantur, ita universa Ecclesia Christi distinctas divinitatis personas, ex historia creationis professa semper est, adeo, ut verba quoque Moïsis, quibus utitur in descriptione creationis, præcipuè ista, *dixit Elobim, faciamus hominem ad imaginem nostram*, eum in sensum frequenter, quin & semper propemodum ita acceperit, atque interpretata fuerit. S. Ignatius, quem è primis Apostolicis viris supra thef. 24. laudavimus, cujus Epistolæ ab Eusebio, Hieronymo, aliisque hinc inde citantur, laudanturque de Mose perhibet, quod iste Christum confessus fuerit non in eo tantum, quando scribit *Gen. XIX. Dominus pluit à Domino*, sed & quando *Gen. I.* asserit: *Dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem nostram* &c. ut videre licet in Epistola, quam scripsisse dicitur ad Antiochenes è Philippis. Quicquid sit de autoritate illius Epistolæ, receptissima in eà & verissima Ecclesiæ doctrina de autore mundi & Christo traditur. Quam in secundo nati Christi seculo Justinus martyr non tantum in Dialogo cum Tryphone luculenter asserit

Ignatius.

Justinus
Martyr.

asserit è dictis *Gen. I. v. 26. Faciamus hominem ad imaginem nostram. ex Gen. III. v. 22. Adam factus est quasi unus ex nobis*, indeque Judæum Tryphonem aded constringit, ut fateri cogatur, prævalidè Christi divinitatem esse demonstratam, sed quoque ex libro ejus de expositione fidei hæc citantur. *Si in mundi per Christum disciplina, atq; in ipsa rerum univrsarum creatione, per similia atq; aded eadem de Patre & Filio & Spiritu Sancto prodita sunt: quis ita sinistro fuerit animo, ut de æquabili inter ipsos essentia communione ambigat? Quapropter unum nos convenit profiteri Deum, cujus est in Patre & Filio & Spiritu sancto notio &c.*

Thef. XLVI. Irenæus verò hanc eandem causam ex iisdem documentis porrò uberius adstruit illustratque. *Irenæus.* Sic enim lib. I. adversus Hæreses cap. XIX. pag. 80. *teneamus*, inquit, *nos regulam speritatis, id est, quia sit unus Deus omnipotens*, qui omnia condidit per verbum suum; *quemadmodum Scriptura dicit*, Verbo enim Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Ex omnibus autem nihil subtractum est; sed omnia per ipsum fecit Pater, sive visibilia, sive invisibilia &c. non per angelos, sed per verbum & spiritum suum omnia faciens & disponens & gubernans &c. Repetantur ea, quæ ex Irenæo, antiquissimo, patre notavimus *thef. XXIX.* Unde infert *lib. II. cap. II. pag. 120. Cui igitur magis credemus de mundi fabricatione, hisne qui prædicti sunt, hæreticis, an Discipulis Domini, & fidei famulo Dei, Mose & Propbeta? qui primo Genesin mundi narravit, dicens: In principio fecit Deus cœlum & terram: & deinceps reliqua omnia &c.* *lib. IV. adversus hæreses cap. XXXVII. Adest ei semper verbum & sapientia, Filius, & Spiritus, per quos, & in quibus omnia*

omnia liberè & spontè fecit, ad quos & loquitur, dicens: *Faciamus hominem ad imaginem nostram & similitudinem.* Et cap. LII. Si autem credat quis unum Deum, & qui verbo omnia fecit, quemadmodum ipse Moses ait, *Dixit Deus fiat lux: & facta est lux.* Et in Evangelio legimus. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Et Apostolus Paulus similiter, *unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, & Pater, qui est super omnes, & qui omnia & in omnibus nobis.*

Tertullianus.

Thef. XLVII. Similiter Tertullianus lib. adversus Praxeam cap. XII. sic scribit: *si te adhuc numerus scandalizat Trinitatis, quasi non connexa in unitate simplici, interrogo quomodo unicus & singularis pluraliter loquitur: Faciam hominem ad imaginem & similitudinem nostram: cum debuerit dixisse, faciam hominem ad imaginem & similitudinem meam, utpote unicus & singularis? sed & in sequentibus: Ecce Adam factus est tanquam unus ex nobis: fallit aut ludis, ut cum unus & solus & singularis esset, numerosè loqueretur: aut nunquid Angelis loquebatur, ut Judæi interpretantur, quia nec ipsi filium agnoscunt? an quia ipse erat Pater, Filius, Spiritus, ideo pluralem se prestans, pluraliter sibi loquebatur: inò quia adharebat illi: filius secunda persona, sermo ipsius: & tertia, spiritus in sermone, ideo pluraliter pronuntiavit, faciamus & nostram & nobis.* Hæc Tertullianus.

Clemens Alexandrinus.

Huc facit quod Clemens Alexandrinus in pædagog. suo lib. I. cap. VI. docet. *Unus est universonum Pater, unus est etiam verbum universonum, & spiritus sanctus unus, & idem ubiq; existens.* Et lib. III. cap. ult. ait: *Hoc verbum maria & terras fecit, cœlumque & astra cuncta, quibus collucet machina mundi.* Confer *Originem lib. 1. de principiis cap. II.*
ubi

Ubi prolixè docet Unigenitum Dei filium esse sapientiam illam *Prov. 8.* substantialiter subsistentem, quæ & virtus Dei sit, per quam omnia sint condita & Spiritum S. intelligendum esse *Gen. 1. v. 2.*

Thef. XLVIII. Præterea Athanasius in Orat. contra idola gentilium pag. 33. ex verbis Mosaicis: *Dixit Deus fiat lux &c. facimus hominem ad imaginem nostram:* refellit Judæos, convincitque & probat, distinctas Dei creatoris personas, uti supra *thes. 14.* verba ejus audivimus. Idem præstat *Cyrril. Hierosol.* in Catech. ut *D. Wellerus* citat in dem *Wegzeiger der Gottheit Christi* pag. 101.

Thef. XLIX. Hilarius verò Pictavorum Episcopus in *Editione Basileensi Anno 1570. lib. IV. de Trinitate pag. 37.* & seqq. quàm prolixissimè hanc causam persequitur: *Videamus, inquit, Originem mundi, quid de ea Moses loquatur ait namq; & dixit Deus, fiat firmamentum in medio aquæ, & sic dividens inter aquam & aquam, & factum est sic & fecit Deus firmamentum, & divisit Deus per medium aquæ. Habes ergò Deum ex quo, habes Deum per quem, aut si idem negabis, necesse est id, quod factum est, per quem factum sit, doceas, aut certe naturam ipsam creatorum Deo obedientem esse demonstrates, quæ ad id, quod dictum est, Fiat firmamentum, seipsam Dei verbo jussu firmaverit, Sed hæc divina scripturæ ratio non recipit. Omnia enim, secundum Prophetam, facta ex nihilo sunt: nec natura aliqua manens demutata in aliud est, sed id quod non erat, creatum est, & absolutum est. Per quem? Auct. Evangelistam: Omnia per ipsum facta sunt. Si quis queris? audias eundem Evangelistam dicentem: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud*

Deum, omnia per ipsum facta sunt. *Quod si negare voles à Patre dictum videri, fiat firmamentum, audias rursus Prophetam dicentem: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit & creata sunt. Et paulò post, dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem nostram. Quero nunc, pergit Hilaris ibidem pag. 38. solum ne sibi Deum locutum existimes, an verò sermonem hunc ejus intelligas non sibi, sed ad alterum extitisse? si solum fuisse dicis, ejus ipsius voce argueris, dicentis: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, Deus enim per legislatorem secundum intelligentiam nostram locutus est: verbis videlicet, uti ipse nos voluit, cognitionem eorum nobis, quæ gesit, impertiens, Absolutius voluit intelligi significationem hanc non ad se tantum esse referendam, dicendo: Faciamus hominem ad imaginem &c. suscipit singularis intelligentiam professione consortii: consortium autem esse aliquod solitario ipsi sibi non potest. Neque rursus recipit solitarii solitudo, faciamus; neque quicquam alieno à se nostram loquitur. Uterque sermo, & faciamus & nostram, ut solitarium eundemque non patitur, ita neque diversum à se alienumque significat. Aut quæro, si cum audias solitarium, utrum non ipsum eundemque esse existimes: aut cum audias non ipsum, neque eundem, anne quod solitarius tantum sit intelligas. In solitario ergò solitarius, in non eodem verò neq; ipso, non solitarius reperitur, Solitario ergò convenit, faciam & meam: non solitario verò, faciamus & nostram. Cum itaque legimus: faciamus hominem ad imaginem &c. quia sermo uterq; ut non solitarium tantum, ita neq; differentem esse significat, nobis quoque nec solitarius tantum, nec diversus est consistendus: cognita per id, quod nostram imaginem dicit, non etiam imagines nostras, unius in utroq; proprietate natura.*

Thef.

Thef. L. Similiter in euodando presententi negotio desudat Basilius magnus *homilia IX. & X. Hexaëmer. p. 49. & 50.* Disputat ille contra Judæos urgetque verba, *dixit Deus & ipse fecit, fiat lux & facta est lux.* E quibus ostendit pluralitatem personarum, cum nullus artifex inter instrumenta, solus desidens nemine ipsi cooperante, dicat ipse sibi ipsi, *faciam gladium, aut conficiamus calceum,* & continuò subdit *presens vox: os ipsorum omnino obdurat. Et dixit Deus faciamus hominem; Num etiam nunc, dic mihi solitaria persona? non enim scriptum est, fiat homo, sed faciamus hominem.* Quamdiu nondum apparebat is qui docet, homo nimirum, in profundo occultata erat cognitionis Dei prædicatio: quum de cætero hominis veneratio expectatur, denudatur fides & clarius revelatur veritatis doctrina. Demonstratum est, quis sit, qui dicit, & ad quem fit sermo: Et habet Ecclesia de his demonstrationes, imò magis habet fidem demonstratione firmiorem, *Faciamus hominem.* Et mox addit: *Didicisti, quod dua sint persone: is qui dicit, & ad quem fit sermo. Cur non dixit, fac, sed faciamus hominem: ut intelligas Dominum, ut ne Patrem cognoscens, filium ignores: ut scias, quod Pater fecit per filium, & Filius creavit paterna voluntate, & glorifices Patrem in filio, & filium in spiritu sancto: Sic commune factus es opus, ut communis adorator arborum existas: non scindens adorationem, sed uniens Deitatem.* Item, non dixit, fecerunt Dei hominem: sed, fecit Deus, propria est substantia Patris, & propria filij & propria spiritus sancti. Cur igitur non tres? quia una Deitas. Quam enim in Patre video Deitatem, hanc etiam in filio: & quam in Filio, hanc & in spiritu sancto, propterea quod forma in utroq; una, & principium à Patre in filio idem, & propterea etiam apud nos adoratio & glorificatio una.

Epiphanius. Thef. LI. Epiphanius quoque ex historia creationis non obscure ostendit distinctas Deitatis personas, quando in Ancorato contra Pneumatomachos scribit: *Ipse Deus est, qui in principio dixit: Fiat lux, & facta est lux: ipse, qui illuminat nos, ad videndum lucem veram, que illuminat omnem hominem venientem in mundum. Emitte lucem tuam & veritatem, inquit David. In extremis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem, & Prophetabunt filii ipsorum &c.* tres personas sancti ministerii nobis ostendens ex substantiâ triplici existente. Dico igitur Christum ministrum & executores factum esse circumcisionis. *Commministrare autem spiritum S. traditum accepimus ex divinis scripturis.*

Ambrosius.

Thef. LII. Porro sanctus Ambrosius lib. I. Hexaëmer. cap. VIII. disertè scribit in explicatione verborum *Gen. 1. v. 2.* Spiritus Dei ferebatur super aquas, nos cum sanctorum & fidelium sententia congruentes, Spiritum S. accipimus, ut in constitutione mundi operatio Trinitatis eluceat. Et lib. VI. cap. VII. Verba Dei, faciamus hominem ad imaginem nostram, enarrans quarit, cui dicit? & responder: non sibi utiq̃, quia non dicit faciam: sed faciamus. Non Angelis, quia ministri sunt, servi autem cum Domino, & opera cum autore non possunt operationis habere consortium, sed dicit filio, etiamsi Judai nolint. etiamsi Arriani repugnent. Et paulò post: Numquid Deo & Angelis imago communis est: Numquid Angelis diceret. Faciamus hominem ad imaginem nostram, sed qua est imago Dei, audi dicentem: qui eripuit nos, in quo habemus redemptionem, qui est imago Dei invisibilis & primogenitus universæ creaturæ *Col. 1. v. 14. 15. 16.* Ipse est imago Dei Patris &c. Item in libro de dignitate humana conditionis cap. I. rursus urget dictum: Faciamus hominem

nem ad imaginem nostram & addit: *tanta itaque dignitas humana conditionis esse cognoscitur, ut solo non iubentis sermone, sed consilio S. Trinitatis & opere majestatis divinae creatus sit homo, ut exprime conditionis honore intelligeret, quantum deberet suo conditori.*

Thef. LIII. Audiatur quoque Gregorius Nyssenus, Gregorius
Nyssenus. qui tum in Orat: Catechetica cap. IV. tum in peculiari tractatu Trinitatem personarum ex documentis V. T. contra Judæos prolixè astruit, inducitque loca *Psal. XXXIII. v. 6.* Verbo Domini coeli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis exercitus *Genes. v. 1. 26. Gen. III. v. 22. Psal. II. v. 7. 8. Gen. XIX. v. 24. Exod. XXXIV. v. 5.* & tandem ex illis concludit; *Que cum ita sint, perspicue & clarè Sancta Trinitas, demonstrari atq; probari potest, quippè hujus ad seipsam sanctæ atque coessentialis Trinitatis est illud, faciamus hominem &c.* Addatur Faustinus, qui ad Flaccillam imperatricem eruditas scripsit epistolæ contra Arianos, ut Belharmin. diffiteri non audeat *in lib. de scriptor. Ecclesiast.* Assertit ille *Mosen in initio Genes. edocere distinctas personas divinitatis, & luculentius eas exprimi in creatione hominum: Sed absolutius, inquit, inferius prosequitur, ubi jam fabricati mundi in ola faciendus est, & dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram, non est unius Personæ dicere, faciamus imaginem nostram,* & postquam id exposuerat, subnectit tandem fol. 1003. *Nonne apertissimum est, quod jam tunc Spiritus S. per Mosen Evangelicæ sacramenta tractabat, dicens: Deum & Deum, non tamen duos Deos? Conferatur D. Wellerus in den Wegzeiger der Gottheit Jesu Christi pag. 102. Ubi citatur quoq; Idacius Clarus Hispanus ad Varimundam, qui similiter pro adstru-*

Faustinus.

enda Trinitate personarum divinarum & Christi divinitate adducit loca *Gen. I. v. 26. Gen. XI. v. 7. descendamus. Gen. XIX. v. 24. pluit Dominus à Domino*, & tandem concludit: *Quæ omnia non discretam Patris & Filii potentiam præstant, sed unam Deitatis operam admittunt.*

*Augustinus
quid statuerit
de verbis
creationis.*

Thef. LIV. Mitto reliqua, quæ ex illorum temporum scriptoribus produci possent, & propero ad Doctores quinti seculi, quorum primus & præcipuus est sanctus Augustinus, qui in *libr. I. de Genesi ad literam cap. VI. pag. 503.* hanc in rem significanter scribit: *Quemadmodum in ipso exordio inchoata creatura, quæ cæli & terra nomine propter id, quod de illa perficiendum erat, commemorata est, trinitas insinuatur Creatoris: nam dicente scriptura, in principio fecit Deus cælum & terram: Intelligimus Patrem in Dei nomine, & Filium in principii nomine, (verba & mentem S. Augustini recitamus, eaque in quantum proposito nostro deserviunt, admittimus) qui non Patris, sed per se ipsum creata primitus, ac potissimum spiritali creatura, & consequenter etiam universe creatura principium est, dicente autem scriptura, Et spiritus Dei superferebatur super aquas: Completam commemorationem Trinitatis agnoscimus. Quod porro explicat *Tract. i. in Johannem*, citans verba Moïsis *Gen. I. dixit Deus fiat, & factum est, Si dixit, quærit, quis dixit? Utiq; Deus. Et quod factum est? Creatura aliqua inter dicentem Deum, & factam creaturam. Quid est, per quod factum est, nisi verbum, quod dixit Deus: fiat & factum est. Hoc verbum incommutabile. Quamvis mutabilia per verbum fiant: ipsum incommutabile est. Noli ergo credere factum: per quod facta omnia. Præterea in *lib. III de Genesi ad literam cap. XIX. pag. 538.* hanc causam luculenter**

lenter proponit, quando verba Moſis *Gen. I. v. 26.* de creatione hominis paullo altius expendit, & ſuper ea ſic commentatur: *Hic dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: ad inſinuandam ſcilicet, ut ita dicam, pluralitatem perſonarum propter Patrem & Filium & Spiritum Sanctum. Quam tamen Deitatis unitatem intelligendam, ſtatim admonet dicens, & fecit Deus hominem ad imaginem Dei: non quaſi Pater ad imaginem Filii, aut Filius ad imaginem Patris, alioquin non verè dictum eſt, ad imaginem noſtram, ſi ad Patris ſolius, aut filii ſolius imaginem factus eſt homo. Sed ita dictum, fecit Deus ad imaginem Dei, tanquam diceretur, fecit Deus ad imaginem ſuam. Cum autem nunc dicitur, ad imaginem Dei: cum ſuperius dictum ſit, ad imaginem noſtram: ſignificatur, quod non id agat illa pluralitas perſonarum, ut plures Deos vel dicamus, vel credamus, vel intelligamus. Sed Patrem & Filium Spiritum Sanctum, propter quam Trinitatem dictum eſt, ad imaginem noſtram: Unum accipiamus Deum, propter quod dictum eſt, ad imaginem Dei. Audi denique & adverte quàm graviter ac ſolidè ea omnia confirmet *lib. XVI. de Civitate Dei cap. VI. pag. 876, quia dicitur, faciamus hominem ad imaginem noſtram, nefas eſt credere ad imaginem angelorum hominem factum, aut eandem eſſe imaginem angelorum & Dei. Et ideo rectè illic intelligitur pluralitas Trinitatis. Qua tamen Trinitas, quia unus eſt Deus, etiam cum dixiſſet, faciamus: Et fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem Dei: non dixit, fecerunt Dii: aut ad imaginem Deorum. Poterat & hic eadem intelligi Trinitas, tanquam Pater dixerit ad Filium & Spiritum Sanctum. Huc itaque non immeritò refertur, quod è libro de fide ad Petrum frequenter citatur: Ubi hæc leguntur: *Cap. I. pag. 21. Quod nobis maxime in ipſo ſanctarum ſcripturarum initio demonſtratur, ubi Deus dicit: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.***

Oribodoxa
ſententia
S. Auguſtini
de Trinitate
ex Gen.
I.

Liber Augu-
stini de fide
ad Patrum.

fram. Cum enim in singulari numero dicit, imaginem, ostendit unam naturam esse, ad cuius imaginem homo fieret. Cum ergo dicit pluraliter, nostram, ostendit eundem Deum, ad cuius imaginem homo fiebat, non unam esse personam. Si enim in illa una natura Patris & Filii & Spiritus S. una esset persona, non diceretur ad imaginem nostram, sed ad imaginem meam: nec dixisset, faciamus, sed faciam. Si verò in illis tribus personis tres essent intelligende vel ercenda substantia non diceretur, ad imaginem nostram, sed ad imagines nostras: Una enim imago trium naturarum inaequalium esse non posset. Sed cum ad unam imaginem unius Dei homo factus dicitur, una sancte Trinitatis essentialiter divinitas intimatur. Quanquam v. liber iste non censetur esse genuinus S. Augustini, quia tamen è lucubrationibus ejus conscriptus videtur, nec non ipsissimam istam sententiam ex iisdem planè rationibus documentisque, & iisdem propemodum verbis proponit, prout ab Augustino alibi traditur, non immeritò sub nomine Augustini ab orthodoxis Theologis citari solet, utpote, à B. Chemnitio in *L. Theologicis* & in libro de duabus naturis Christi, D. Gerhardo in *loc. Theol. de Deo, & mysterio S. Trinit. cap. 2. p. 329.* Plura videantur apud August. lib. VIII. de civitate Dei cap. XI. nec non lib. XI. cap. 32. lib. XIII. &c.

Thef. LV. Augustinum insequuntur Cyrill. Alexandrin Theodoretus, Cyria Episcopus, Eusebius Emefenus, Cassianus, Isidorus Pelusiota, Fulgentius &c. qui non absimiliter ex historia creationis, locisque consimilibus adfirunt distinctas Dei personas. ut legere licet in lib. I. Cyrilli *sup. Johann. c. 2. pag. 4. 5. & lib. XI. ibid. cap. 18. pag. 194. B. item lib. I. contra Julianum cap. XIII. nec non libro II. cap. XXXV. apud Theodoretum quest. IX. in Genesim. apud Isidorum lib. II. Epist. CXLIII. qui dilerte ait, Trinitatem personarum divinarum (σαφώς) aperte predicari in dictis Gen. 1. v. 26. faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Itemque in eo, Gen. XIX. pluit Dominus à Domino &c.*

Thef. LVI.

Thef. LVI. Neque verò dissentit B. Lutherus, sed in comment. super *Genesin cap. I. pag. 14.* hanc in rem graviter sic scribit. *Verbum, faciamus, pertinet ad mysterium fidei nostræ confirmandum, quæ credimus, ab æterno unum Deum esse, & distinctas tres personas in divinitate, Patrem, Filium & Spiritum S.* *Judæi quidem variè conantur hunc locum eludere, sed nihil solidè contra afferunt. Molestat enim eos hic locus usque ad mortem. Quare pergit concluditq; Lutherus ibid: Hic certò significata est Trinitas, quod nempe in una essentiâ, divinâ sint tres persone, Pater, Filius & Spiritus Sanctus, ita, ut ne activè quidem Deus separetur, quia omnes tres persone hic concurrunt, & dicunt, faciamus. Nec Pater facit alium hominem quàm Filius, nec Filius alium, quàm Spiritus S. sed Pater, Filius & Spiritus Sanctus unus & idem Deus, autor & creator est ejusdem operis.* Hæc testimonia, inquit B. Lutherus, debent nobis grata esse & cara. *Est enim tum Judæi, tum Turcæ nos rident, quod sentimus unum Deum & tres personas esse, tamen nisi Scripturæ autoritatem impudenter negare volent, cogentur h. l. sicut etiam sæpius citatis locis, nostram sententiam sequi. Eludere possunt hæc, sicut Judæi studiosè faciunt, sed interim manet in eorum cordibus ille aculeus, cur dicat, faciamus.* Idem cum Luthero docent David Chytraus, Johann. Breantzius, Marbachius, Snepsius, Mörlinus, Selneccerus, Hunnius, Gesnerus, Rungius & recentiores passim.

Thef. LVII. Quæ omnia clarè ac solidè ostendant, quomodo ex opere creationis, dictisque de eo loquentibus personarum divinarum pluralitatem constanter edocuerit Ecclesia Dei. Nunc porrò demonstrandum esset, quomodo eadem fides similiter asseratur *ex operibus providentiæ divinæ*, cum filius Dei omnia operetur cum Patre *Job. V. v. 17.* ex liberatione populi Judaici ex Ægypto, & deductione Israëlitarum per desertum, quæ facta est per
I angelum

B. Lutherus
de Trinitate
personarum
in historia
creationis
significata.

*Angelus pa-
puli indaici
doctor & du-
Elor est Filius
Dei, Chri-
stus.*

angelum *Exod. XIV. v. 19. cap. XXIII. v. 29. & c. Deut. I. v. 39. 33.* Nec non *ex promulgatione legis* in monte Sinai, quæ *eadem facta est* per eundem angelum. At verò angelus iste non est creatus quidam, aut vulgaris, sed Christus æternus Dei filius, ut exponitur *1. Cor. X. v. 4. 9. Act. VII. v. 30, 31.* Id quod nec diffiteri potest Jesuita Salmeron, quin differtē scribat *disput. LXXVII. super, 1. Cor. X. credendum est, fuisse Christum illum angelum, qui præibat Israelicis, & Moysi primò visum, qui Exod. III. & sæpius Jehova vocatur.* Hæc facit, quod Jesuita Pererius in commentat. *super Genes. c. XXXII.* notat, angelum istum, qui apparuerat Patriarchis, Jacobo, exponi à sanctis Patribus de Christo, & *Theodoreto quidem id ipsum probare conatur, (nemp. angelum istum esse Christum) ex eo, quod Exod. III. v. 3. in textu angelus dicitur, sum qui sum v. 14 quod in solum Deum convenit, & Christo tribuitur Apoc. i. v. 4. 8. 11.* Et hujus sententiæ fuerunt *Justinus, Tertullianus, Hilarius, Ambrosius, Chrysostomus & c.* Hæc ille. Addimus nos, quod eandem sententiam proponant inculcentque antiquissimi quique Ecclesiæ Doctores, & S. Patres, *Ignatius in Epistulis, Justinus Martyr in dialog. cum Jædeo Tryphone, nec non in Apologia posteriore, S. Ireneus lib. III. adversus hæreses Cap. VI. Item, lib. IV. cap. XVII. & in seqq. S. Tertullianus lib. III. adversus Jædeos C. IX. lib. II. adversus Marcionem C. XXVII. Et alibi passim. Clemens Alexandrinus in Pedagogo suo primo S. Cyprianus lib. X. adversus Jædeos. Sanctus Athanasius orat. IV. contra Arianos. Hilarius lib. IV. de Trinitat. nec non in toto libro quinto, alibi, Basilii Magni lib. II. Eversorio contra Eunomium. S. Ambrosii lib. I. de Fide ad Gratianum lib. V. Chrysostomi in homil. super Genesim. Cyrillus Alexandrinus lib. III. Theauri Cap. I. Theodoretus & c.* Nec omninò dissentit. S. Augustinus, quin palàm eloquitur, docetque *lib. II. de Trinit. Cap. XIII.* Angelum Moysi apparentem *Exod. III. esse filium Dei, cum dicatur Deus :*

*Augustinus
de apparitione
filii Dei sub
V. I.*

Nun-

Num quid ergò, ait, angelus est Deus Abrahæ & Deus Isaaci & Deus Jacobi? potest ergò rectè intelligi ipse salvator, qui est Deus benedictus super omnia. Et continuò inferit: qui ergò est Deus benedictus in secula, non absurdè etiam hic ipse intelligitur Deus Abraham, Isaac & Jacobi. Item ibid. c. XI. & seqq. differit. Nec non lib. III. ibid. c. XI. pag. 293. lib. de heresib. ad Quod vult Deum sub fin. in orat. annexat cap. 4. & 5. &c. Filiam Dei Abrahæ, & Mosi, apparuisse ac innotuisse. Confirmanda denique esset S. S. Trinitas ex cultus divini celebratione ac benedictione Ecclesiastica. Num. VI. v. 24. 25. 26. 27. ex dicto Esaiæ VI. v. 1. 2. 3. Ubi angeli cantant, Deumque celebrant, Sanctus, Sanctus, Sanctus Jehovah exercituum plenus est omnis terra gloria ejus. Quod dictum non de Deo Patre duntaxat intelligendum esse, sed quoque de filio Dei & Spiritu S. luculenter constat ex interpretatione N. T. Etenim de Christo exponitur Job. XII. v. 141. Quod Elaias ibi videtis gloriam Christi Filii Dei, similiter de Spiritu S. explicatur. Act. XXII. v. 25. Sed brevitati studendum est, & ad alia properandum.

Tertium
membrum
Disputatio-
nis.

Thef. LII. Hisce præsuppositis jam facilè intelligitur, quid sentiendum sit de tertio præsentis disputationis membro, quo quaritur; Num eadem fides de Trinitate personarum divinarum contra Judæos quoque evinciqueat, ex solis V. Testamenti oraculis dictisve, seposita quasi autoritate N. T. Affirmativam sententiam veram esse luculenter patet è dictis Mosâicis & Propheticis, nec non ex suffragiis S. Patrum supra non semel hinc inde longa serie adductis cum ea omnia V. T. dicta distinctas Deitatis personas, tum per se in proprio genuino suo sensu evidentè asserant, tum ex interpretatione S. Patrum aliter intelligi non possint, quippe quæ singula ex universalî & unanimi totius Ecclesiæ catholice Christianæ consensu, quem hætenus satis

superque demonstravimus, sic exponuntur, ut juxta suum proprium genuinum sensum adversariis Judæis opponantur. Quod utique fieri non posset, nisi supponatur, S. S. Trinitatem personarum divinarum ex solo V. T. luculenter ac firmiter satis posse demonstrari, sicque seposità N. T. autoritate, Judæos inde redargui solidè, atque convinci posse. Repetantur modò, quæ contra Judæos hoc in fidei puncto differit *S. Ignatius in Epist. ad Trallianos & Magvesianos*: in Epist. ad Smyrrenf. reprehendit Judæos, quod Jesum verum Dei filium non rectè agnoverint. Statuit ergò potuisse Judæos rectè intelligere ex V. T. Christum, filium Dei. Conferatur *Justinus Martyr in dialog. cum Judæo Tryphone, Ireneus lib. III. adversus hæres. cap. VI. & seqq. lib. IV. cap. 24. & seqq. Tertullianus in lib. advers. Judæos, ut & Cyprianus in libris duobus advers. Judæos. Lactantius quog. I. IV. institut. divinar. cap. XIII. ut & Eusebius & c.* præcipuè legantur ea, quæ hanc in rem docuerunt Patres concilii Niceni, indeque passim S. Athanasius, & prolixissimè in oratione contra Sabellii gregal de una substantia filii & Spiritus S. cum Deo Patre, Hilarius, Basilus Magnus, Epiphanius & c. uti supra subindè fuerunt citati.

Thef. LIX. Nec desunt alia argumenta, quibus id copiosè ac solidè adstruatur, sufficient in præsens vel duo loca, quæ leguntur *Esaiæ. LXIII. v. 7. 8. 9. 10. II. Sam. XXIII. v. 23.* Illic quidem univèrsa Ecclesia Israelitica deprædicat beneficia Dei, omni seculo, ubertim collata, eaque adscribit Deo Patri, Filio & Spiritui S. Sic n. cantat: *Memoratioune*
 Dicitum *Esaiæ* Domini recordabor, laudem Domini super omnibus, qua reddidit nobis
 LXIII. v. 8. Dominus, & super multitudinem bonorum Domini Israel, qua largitus est
 9. 10. eis, secundum indulgentiam suam & secundum multitudinem misericordiarum suarum. Et dixit, verumtamen populus meus est, filii non negantes: & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est
 tribu-

tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos: in dilectione sua & in indulgentiâ suâ, ipse redemit eos, & portavit eos, & elevari eos cunctis diebus seculi. Ipsi autem rebelles fuerunt, & irasci fecerunt Spiritum S. ejus: ideo conversus est eis in inimicum, & ipse pugnavit contra eos. De Deo Patre dubium nullum est, quin sit verus Deus ubique in V. T. revelatus, cognitus & celebratus, cujus Filii dicuntur Judæi hoc ipso in loco v. 8. qui æternus Pater est æterni filii *Psalmi 11. v. 7.* Spiritus Sanctus, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, expressis etiam verbis nominantur, qui est Spiritus Jehovæ, in medio populi v. 11. Doctor Ecclesiæ *Num. XI. v. 25. 26. 29. Pf. XCV. v. 7. 8. Ebr. XIII. v. 7. Nebem. IX. v. 20. 30. Zacb. VII. v. 12.* deductor Israelitarum v. 14. Ungens Christum *Esaï. LXI. v. 1. 2.* Spiritus sapientiæ, fortitudinis, consilii & timoris Dei *Ef. XI. v. 2.* quem exacerbant *Ps. CVI. v. 33.* qui est Jehova Deus *Num. XIV. v. 11. Pf. LXXIIIX. v. 17. 18.* Tota v. lis h. l. est de *angelo faciei Dei*, quis iste sit, num vulgaris quidam angelus & creatus intelligatur, vel increatus, ipse Dei filius, Christus, qui comitatus fuit Israelitas per deserta, ut supra *ex I. Cor. X. v. 4. 9.* præstruximus.

Thef. LX. B. Lutherus in commentar. super *Esaï: ad hæc ipsa Prophetæ verba: Sic in Ægypto ad mare rubrum per Angelum sunt servati.* Quæ verba non nemo laudat in suâ diffinitione sub finem pag. penult. indeque conatur probare, Lutherum illic intelligere angelum creatum. Respicere videlicet historiam, quæ est *Exod. XIV. v. 19.* Profectus angelus Dei, qui præcedebat castra Israelitarum, ivit à tergo eorum; & profecta columna nubis, quæ erat anti eorum, stetit à tergo eorum, & venit intra castra Ægyptiorum & castra Israelitarum, fuitq; nubes, & caligo Ægyptiis & illuminavit noctem Israelis: nec appropinquavit alter alteri totâ illâ nocte. Rectissimè hoc ipsum, addit ille. Et hoc quidem ita est. Attamen fallit, ac perversè torquet verba Lutheri. Rectissimè, inquam, Lutherus ex historia Mosis liberationem

populi Judaici ex Aegypto per angelum factam producit, sed quod istum angelum vel hic loci *Es. LXIII.* vel illic *Exod. XIV.* statuerit fuisse creatum, illud è dictis non liquet satis, nec colligi potest.

Thef. LXI. Contrarium apertè docet B. Lutherus in *Commentario super Oseam cap. I.* exponens verba Dei, *salvabo Jadam in Jehova, Deus, pag. 405.* Illa inquit *Ecclesie defensio, qua inde ab Ada lapsu perpetua fuit, non per angelos, sed per Dei filium facta est, quem Scriptura sæpè angelum appellat.* Sicut *Gen. XLVIII. Angelus Domini, qui me eruit ab omni malo. Esa. LVIII.* Angelus faciei ejus salvavit eos. *Angelus fœderis, quem vos desideratis. Etsi enim Angelorum ministerio Deus ad Ecclesie defensionem utitur, tamen Christus solus est, qui Sathanæ vires infringit, & caput ejus conterit.* Item *super Cap. XII. Hoseæ* ad verba, *Jacob prævaluit angelo, eoque potentior fuit, flevit & precatus est eum:*

Angelus faciei est Christus

In Bethel invenit eum, & ibi locus est nobis Dominus, Deus exercituum, Dominus, memoriale ejus sic commentatur: *addit Propheeta hoc in loco aliud nomen & vocat (Maleach) quod Angelum sonat. Itaque Judæi suo more nugantur & (Elohim) etiam exponunt Angelum, sed veritas nos aliud docet. Scimus enim Christum propter ministerium, quod in Ecclesiâ & in carne habiturus erat, dici Angelum, Gen. XLVIII. Esai: XLII. Mal. III.* Itaq; Clarum est, Angelum hunc, qui & (Elohim) dicitur, fuisse Filium Dei. *Et Jacob, quia in ea lucta vicit, vocatur Israel, quod Deum vicerit, Et paulò post ibid. Hic iterum meminere mysterii Trinitatis, Deum & Angelum vocat, ac post addit, in Bethel invenit eum, & ibi locus est nobis.* Quis? nimirum, qui erat Deus & Angelus (Maleach Elohim) *Iti autem prorsus nihil dubites, quis ille Deus & Angelus sit, addit, Dominius Deus exercituum, Dominus memoriale, seu nomen ejus. Hic Augustinum Dei nomen (Jehova) tribuitur Domino nostro J. C. quod ipse sibi sumit, cum dicit, Philippe, qui videt me, videt Patrem meum. Hanc lucem cæci Judæi non digni sunt, ut videant, itaque cum legunt hæc, quid legant, nesciunt, & impossibile est, ut ex hoc loco possint se evolvere, aut eum rectè explicare, si autem verum est, quod Pro-*

Clarum S. Trinitatis testimonium.

pheta

pheta. ex Spiritu sancto locuti sunt, quod potest Trinitatis clarius testimonium ostendi? Notes ergo I. Quod Lutherus ibi clarum S. Trinitatis testimonium statuatur. II. Quod Angelum faciei Jehovæ *Es. LXIII.* disertè asserat filium Dei, Christum.

Thef. LXII. Jam advertè, quid ex historiâ Mosaicâ de liberatione Israelitarum ex Agypto, nec non de deductione populi Judaici per deserta, ejusque doctore, ductore & servatore statuatur. *Christum cum fuisse*, clarè docet in comment. super ult. verba Davidis, de quo pag. 163. Col. B. sic scribit, du hast gehöret daß ers sey/ der mit Mose auff den Berge Sinai redet/ Mosen und das Volck führet und Wunder thut/ und ob er wol nicht allein ist/ ders thut/ sondern der Vater und Helliger Geist/ mit ihu alles/ und einerley werck thun/ so offenbahret er sich gleichwol/ mit solchen reden und thun/ daß er sey eine unterschiedliche Person vom Vater in dem einigen göttlichen Wesen/ und zwar wer so viel versteht/ in der Schrift/ (welches nicht ein jeder achtet) das er mercken kan/ wo die Person eine von den andern redet/ als wären mehr denn eine da/ der hat bald ersehen den Unterschied/ welches des Vaters oder des Sohns Person ist/ hastu aber den Unterschied des Vaters und des Sohns/ so ist des Helligen Geistes Person gleich auch unterschiedlich mit da.

Thef. LXIII. Huc faciunt, quæ in enarrationibus super Genesin subinde scribit, docetque de angelo, qui Patriarchis, Abrahæ, Isaaco, & Jacobo frequenter apparuit, quod & ipse fuerit non creatus quidam angelus, sed increatus, æternus Dei Filius, Christus. Et quidem de angelo isto, qui luctabatur cum Patriarcha Jacobo *Gen. XXXII. v. 24. & seqq.* disertè scribit dicto loco pag. 491. Col. B. *Nonstra sententia hac est, quod luctator sit Dominus glorie, Deus ipse sive filius Dei incarnandus, qui apparuit & locutus est Patribus. Deus enim immensa bonitate, familiarissimè agit cum electo suo Patriarcha Jacob, cumque exerceat, quasi colludens suavissimè. Item pag. 494. Col. B. in fine. At fuit sanè acerrimus & difficillimus dyabolus, quem sustinuit hactenus. Idèd agit gratias Deo, & conficitur suas angustias, nec jam amplius vult hanc locura*

Lutherus de Angelo; Redemptore Judæorum ex Agypto, & ductore per deserta.

Angelus Domini
Gen. XXXII.

locum pristinum nomen retinere. Sed appellat eum Pniel, quasi diceret: Non debet vocari lucta, aut visio inferni, sed visio Dei. Ac propterea dicit: Vidi Dominum facie ad faciem. Jam clarè video luctatorem illum, qui me tentavit. fuisse Deum ipsum. Cur ita consternatus sum? Cur adeò trepidavi? Nesciebam hunc esse Dominum Deum meum. Item pag. 495. pergit Lutherus: Iam sine ulla controversia virum hunc non angelum dicemus fuisse, sed Dominum nostrum, Jesum Christum, æternum Deum, & futurum hominem, à Judæis crucifigendum. Is fuit Sanctis patribus familiarissimus, sæpè eis apparuit, sæpè locutus est cum eis. Idèò tali forma se exhibuit Patribus, ut testaretur se aliquando conversaturum nobiscum in carne, & forma humana. Hac vera explicatio est, non à nobis inventa, aut ab aliis sumta: Sed Vir ipse sic se manifestavit imponendo Jacob nomen Israelis, & Jacob b. l. inquit: Vidi Dominum facie ad faciem. Ille ipse Dominus noster Jesus Christus tentavit Jacob, non ut perderet, sed ut confirmaret, & corroboraret; Utq; in hac pugna vim promissionis rectius discerneret. Imò has vires & robur addidit Jacob, ut vinceret, & cum gaudio visionem Domini predicaret. Similiter angelum illum, de quo Jacobus ait Gen. XLIX. v. 16. Angelus ille, qui eripuit me ab omni malo, benedicat pueris istis, interpretatur Christum, Dei filium. Sic enim in laudatis modò enarrationibus super Genes. Cap. XLIX. p. 693. Col B. scribit: Mirabilis est vita sanctorum, mirabilis quoque oratio. Sicut hic angelum vocat eodem modo, quo supra post luctam dixit: Vidi Dominum facie ad faciem. Nam hic Angelus Dominus ille, sive filius Dei est, quem vidit Jacob, & qui mittendus erat à Deo in mundum, ut annunciarer nobis liberationem à morte, remissionem peccatorum, & regnum cœlorum. Et hic Angelus noster Goel, seu vindex est, qui justissimo jure nos adserit, & vindicat à potestate Diaboli, qui obnoxius est Legi, propterea quod occidit Filium Dei, jamque lex & mors & Sathan coguntur obmutescere, ac victas manus porrigere victori & triumphanti Christo.

Angelus Redemptor Jacobi Gen. 48.

Thef.

dilectione. *Deut. VII. v. 8. 9.* Ipse loquutus est cum Mose in monte Sinai, & legem dedit. *Exod. XIX. v. 3. cap. 20. &c.* Notanter dicitur, quod *portaverit Israelitas & tulerit eos. cunctis diebus seculi*, id quod solius Dei opus & beneficium est *Exod. XIX. v. 4. Deut. I. v. 31. cap. XXXII. v. 11. Psal. LXXX. v. 1. & seqq.* At filius Dei is est, qui cum Jacobo in Ægyptum descendit, & propter Abrahamum castigat Abimelech, idque in gratiam Saræ, cum Mose verò, quamvis homine, ore ad os loquitur, & in montem Sinai descendit, & populo latenter suà gratiâ contra Amaleckitas auxilium præstat, ut verè docet S. *Athanasius in Epist. de Synodi Nicene decretis contra Arianos pag. 357.* Hic ipse angelus est, qui Jacobum ex omni malo eripuit. *Gen. LXIIX. v. 16.* Hic ipse est, qui suos portat in sinu suo, ceu pastor agnos suos. *Esa. XL. v. 11.* qui deduxit Israelitas per deserta. *Exod. XIV. v. 19. cap. XXIII. v. 10. &c.*

Thes. LXV. Vanissima omnia sunt, quo in contrarium producentur. Photiniani, *Socinus in Responsione ad cap. 6. Wick. Enjedinus in explicatione locorum, Ostorodius in insitut. Schmalzius in Refutat. thes. Franz. disput. 1. & contra Schopperum. Crollius lib. 1. de uno Deo Patre, Völkelius, Stoienski, Schliebingius,* & eorum complices, acriter contendunt I. Christum nullibi dici angelum. II. Eum qui apparuit Mose, & deduxit Israelitas per deserta, legemque promulgavit, fuisse creatum. III. Dici Jehovah, & Deum Patrum nostrorum ob officium & personam quam gessit. *Quia legatus, inquit, Enjedinus dicto loco, legantis nomen & personam sustineat, non ergo mirum, si titulum Domini sui gerat, & habeat servus.* At vero falsissima & vanissima omnia sunt, quæ eadem facilitate reiciuntur, quæ afferantur. Non creatum, sed increatum fuisse angelum illum supra satis superque probavimus.

Thes. LXVI. Neque verò Dei personam repræsentat duntaxat, sed verè est ipse Jehovah, qui præsens alloquitur Mosen ex rubo ardente *Exod. III. v. 4. 6. 11.* quem præsentem

Photiniano-
rum Errores.

tem agnoscit & veneratur Moses, timetque respicere *Angelus Mo-*
 מֹשֶׁה אֱלֹהִים *ibidem v. 6.* qui praesentiam suam immedia-*si apprens*
 tam signanter attestatur, confirmatque insigniter. *Exod. III. Exod. 3.*
v. 16. cap. v. 1. 3. 12. &c. tum proprio suo nomine, quo
 vult agnosci, celebrari, nec non discerni ab omnibus aliis
 fictis Diis. *Exod. III. v. 6. 13. 14. 15.* tum operibus verè divinis
v. 7. 8. & seqq. tum signis & miraculis verè divinis. *Exod. 4.*
v. 2. 3; tum promissis verè divinis. *Exod. IV. v. 11. 12. 15.*

Thef. LXVII. Hic, inquam, iste angelus est, qui Mosi ap-
 paruit, & revera Deus ipse est, Dominus in rubo. *Deut. 33. v.*
16. Dominus Israelis, cujus furor dicitur accensus. *Exod. IV.*
v. 14. Cujus verba & signa Moses refert, exponitque populo
Exod. IV. v. 28. 30. & contestatur se Dominum ipsum vidisse,
 visitatorem & redemptorem populi sui, quem etiam pro-
 pterea adorant. *Exod. IV. v. ult.* Cui sacrificia juxta Dei
 voluntatem decernunt. *Exod. IV. v. 18. Cap. V. v. 13. &c.* Hic
 ipse angelus Mosi in apparitionibus huc usque conspectus
 & populo annunciat, est Dominus ille, qui porro locu-
 tus est cum Arone ac Mose, ac tot stupenda miracula fe-
 cit in Agypto, populumque Judaicum universum magno
 brachio tandem eduxit ex Agypto, & postmodum per
 deserta deduxit. *Exod. XIII. v. 21. Cap. XIV. v. 18. 19.* Hic ipse
 angelus est, qui cum Mose locutus est in monte Sinai, &
 legem dedit. *Exod. XIX. v. 3. 4. & seqq.* Hic ipse angelus
 faciei Dei esse, qui populum Dei redemit propter amorem
 & indulgentiam suam, & salvat eos. *Esai. LXIII. v. 9.* Errant
 igitur enormiter Photiniani sive Sociniani, qui angelum
 illum de vulgato quodam creato exponunt.

Thef. LXVIII. Similiter errant & Calviniani illi, qui
 eandem opinionem haereticorum Photinianorum tra-
 dere non verentur, ut pote *Calvinus, Oecolampadius, teste*
Marlorato super Esaiam C. LXIII. Quorum autoritate se tue-

Calvinista-
rum opinio
de angelo fa-
ciei Dei.

ri conatur Schmaltzius dicto loco. At verò nos illis op-
ponimus Sociennos non ignobiles, Junium & Tremellina
cumprimis, qui super locum *Es. LXIII.* rectius observant, do-
centque, quod hæc *rosa narratio in primis evidens (Si qua in
V. T.) sit ad confirmandam fidem Christianam de uno Deo & tribus
personis.* Similiter Johannes piscator in commentar: su-
per hunc l. per angelum intelligendum esse asserit Chri-
stum, quamvis malè eum appellitet ministram causam
istius eductionis. Calvinista *Sohnius Tom. 2. operum in exeg.
in August. Confess. artic. 2.* Ex hoc ipso loco non obscure
probat Trinitatem personarum divinarum. Etiam *Tossa-
nus in notis ad biblia German. Heidelberg.* Hunc angelum
faciei comprobat esse Christum. Et quid opus est multis?
Sicuti Vorstius, crassissimus licet Calvinista, in genere
fatetur in *Respons. ad part. 2. discept. Sladi.* multa fulcra,
Scripturæ scil. sacræ testimonia, Trinitatis dogmati Cal-
vinum subtraxisse; Id imprimis etiam in hoc loco ab ipso
factum esse affirmare licet. Quin imò & ipse quoque Cal-
vinus audiatur, sive sibi ipsi, sive suis complicibus con-
tradicens. Sic enim commentatur in commentar. super
*Gen. C. XLIX. v. 16. Neesse est, inquit, Christum intelligi, qui
angeli titulo non temerè insignitur, eo quod perpetuus fuerit
mediator.* Et Paulus *1. Cor. X. v. 4.* testatur, fuisse angelum
illum, qui dux & præses itineris fuit veteri populo. Non-
dum quidem missus à patre erat, ut susceptà carne nostrà propius ad nos
accederet: Sed quia semper vinculum fuit conjunctionis hominum cum
Deo, nec aliter quàm per ipsam Deus se olim patefecit, merito vocatur
angelus. Similia habet in *V. cap. Josue.*

Thef. LXIIX. Præterea Papistæ non minus hic errant,
qui cum dictis hæreticis, sive sectariis, idem statuunt, &
addunt insuper, angelum illum faciei Dei fuisse Michaëlem
archangelum, cui custodia populi Judaici fuerit comissa, vel unum
ex

Papistarum
error de an-
gelo faciei.

ex præcipuis illis septem angelis, qui coram facie Dei stant. *Tobia XII. v. 15. Apoca. IV. v. 5.* Quam in rem plurima differit Jesuita Sanctius in commentar: super Esaiam Cap. LXIII. *Ego, inquit, hic majus subodoror. Constat septem esse angelos inter alios, ut apparet, præcipuos, qui stare dicuntur ante faciem Dei. Apoc. I. v. 4. Gratia vobis, &c. à septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt. Et idem Cap. III. & V. quorum è numero fuisse Raphaelen, ipse testatur Tobia Cap. XII. v. 15. Ego sum Raphael, angelus unus è septem qui stamus ante Dominum. Ex his spiritibus nemo, credo, dubitabit unum esse Michaelem, qui Synagoga princeps erat, & cui populi Dei tutela creditur.*

Thef. LXIX. Eundem errorem hodierni novatores nonnulli non cupidè acceptarunt modò, & incautè hætenus defensionarunt, sed turpius quoque eandem causam perorare incipiunt, ita quidem ut statuam angelum illum faciei Dei nihil aliud significare, vi dictionis seu ratione loquendi, quam ministrum in conspectu Dei stantem, uti supra notavimus, sicuti id ipsum exemplo angeli Gabriælis probare conantur. Si enim hanc in rem in sua dissertatione sub fin. non nemo scripserat. *Dicit Gabriel, Luc. I. v. 19. Ego sum Gabriel, ó πνευματός ἐνώπιον τῆς θεῆς, qui adsto in conspectu Dei, perindè est ac si dixisset, Ego sum Gabriel, angelus facierum Dei. Sic etiam Apoc. IIX. v. 2. Vidi septem angelos, qui adstant in conspectu Dei, parati videlicet jussa capessere, quibus data sunt septem tubæ Liber Tobia Cap. XII. v. 15. Ego sum Raphael angelus, unus è septem, qui adstant ante Dominum. Sed hæc digna non sunt, quæ uberius excutiantur.*

Thef. LXX. Immota constat sententia nostra, quod angelus faciei Jehovæ sit verus Deus & æternus Dei filius, qui est imago inconspicui Dei. *Col. I. v. 15.* Sicuti enim *Heb. I. v. 3.* dicitur filius Dei *ἡ ἀγαπήτης τῆς ὑποστάσεως τῆ πατρὸς*: Ita hic angelus faciei Jehovæ sive Patris denominatur. Constat enim, quod Hebraum *אֱלֹהִים* utrumque significet, & faciem & personam, ut putet *II. Paralip. Cap. XIX. v. 7. Jobi XXXIV. v. 19.* & infinitis aliis locis. Sic hoc loco, Filius Dei dicitur

Vera sententia de angelo faciei Dei.

angelus personæ sive faciei Patris: quia juxta explicationem Epistola ad Habræos est *χαρὰ τῆς τῆς ἁποστόλων τῆ πατρὸς*. Quæ cum ita sunt, & spiritus sanctus quoque expressè nominetur, qui est *Jehova spiritus*, omninò exindè colligimus & concludimus, quod hic *tres persona divinitatis* luculenter asserantur, quæ sunt I. *Deus Pater*, *Jehovah*, Dominus Deus noster. II. *Angelus faciei Jehovæ*, sive æternus Dei patris filius III. *Spiritus Jehovæ*, qui est spiritus S. uti in præsentī loco *Esaiæ* disertè ac ordine exprimuntur.

Dictum Davidis II. Sam. XXIII. de Trinitate personarum divinarum.

Thef. LXXI Hæc de primo Veteris T. dicto, ex quo in præsentiarum Trinitatem personarum divinarum demonstrare suscepimus. Alterum legitur II. *Sam. XXXIII. v. 2.* Ubi Rex & Propheta David sic loquitur: *Spiritus Jehovæ loquutus per me, & sermo ejus per linguam meam: dixit Deus Israelis, mihi locutus est rupes Israelis, Dominator in hominibus, justus Dominator in timore Dei.* Quem locum egregiè ac prolixè interpretatur B. *Lutherus in comment. super hæc ultima verba Davidis Tom. VIII. Jemensi Germ. pag. 149. Col. B. & seqq.* Cujus explicatio cum totam hanc causam mirificè illustret, expediaturque graviter, in ea nos meritò acquiescimus, eamque omnibus bonis commendatam cupimus. Sic verò ibid. scribit: *Hier wil David mir zu runderlich werden / und zu hochfahren / Gott gebe / das ichs doch ein wenig erlangen möge. Denn er sehet hie an von der hohen Heiligen Dreyfaltigkeit / Göttliches wessens zu reden. Erstlich nennet er den Heiligen Geist / dem gibt er alles / was die Propheten weissagen. Und auff diesen und dergleichen Sprüche siehet S. Petrus 2. Pet. 1. Es ist noch nie keine Weissagung aus Menschlichem Willen herfürbracht / sondern die heiligen Menschen Gottes haben geredet aus Eingebung des Heiligen Geistes. Daher singet man in dem Artickel des Glaubens / von den Heiligen Geiste / also: der durch die Propheten geredt hat / also gibt man nun dem Heiligen Geist / die ganze Heilige Schrift und das äusserliche Wort und Sacrament*

erament/ so unsere äusserliche Ohren und Sinne rühren oder betrogen/
 denn auch / unser Herr Christus selbst sein Wort dem Heiligen
 Geiſt gibt/ da er spricht/ Luc. IV. aus dem Eſaia LXI. Der Geiſt des
 Herrn iſt auff mir / darumb hat er mich geſalbet etc. und Matc. XII.
 aus Eſaia XLII. Siehe das iſt mein Knecht / den ich erwehlet habe:
 Ich wil meinen Geiſt auff ihn legen. Und Luc. I. Der Heilige Geiſt
 überſchattet Mariam / führet ſie / nimbt ihr Blut und macht ſie
 ſchwanger/ das der Herr heißt empfangen vom Heiligen Geiſt. Hæc
 B. Lutherus ibidem de persona Spiritus Sancti: Inde pergit pag.
 141. Darumb ſind dieſe Wort Davids auch des Heiligen Geiſtes/ die
 er durch ſeine Zunge redet / von zweien andern Rednern. Was
 redet er denn von demſelben? Er redet erſtlich von dem Gott Iſrael/
 der zu David geſprochen / das iſt / ihm verheiſſen habe. Wer nun
 Gott dieſer Sprecher ſey / wiſſen wir Chriſten aus dem Evangelio
 Johannis/ Nemblich es iſt der Vater / der im Anfang ſprach/ Gen.
 1. Es werde Licht. Und ſein wort iſt die Perſon des Sohns / durch
 welch Wort alles gemacht iſt. Johann. 1. Demſelben Sohn nennet
 der Geiſt durch David hie den Gott Iſrael / und
 gerechten Herrſcher unter den Menſchen. Der redet auch / das iſt / der
 Heilige Geiſt führet den Gott Iſrael ein/ das er auch rede / Alſo reden
 alle Drey Perſonen und iſt doch ein Redner/ ein Verheiſſer/ ein Ver-
 heſſung / wie es ein einiger Gott iſt. Sic Lutherus ibi notat tres di-
 ſtinctas personas Deitatis Et cum de Deo Patre lis nulla ſit, de filio a.
 Chriſto Jeſu quam maxime ligetur, ejus divinitatem proliè adſtruit
 in ſeqq. Des Sohns Eigenſchafft iſt es / ait Lutherus D. I. pag. 141.
 Col. 4. Das er Menſch worden / ein Herr und Richter über alle
 Menſchen und über alle Creatur geſetzt ſey / wie Pſal. XII. ſinget.
 Was iſt der Menſch / das du ſein gedenckeſt / und des Menſchen
 Sohn / das du ihm heimsuchest. Du haſt ihn zum Herrn geſetzt über
 deiner Hände Werk / alles haſtu unter ſeine Füſſe gethan. Noch ſind
 nicht dreyerley Herrſchafften / oder drey Herrſcher / ſondern ein Herr/
 ſcher / und eine Herrſchafft / die der Vater dem Sohne / ja dem Men-
 ſchen und Menſchenkind gegeben hat. Nun er aber dieſen Menſchen /
 und des Menſchen Sohn / ſeine Ehre und Reich gibt / nemblich / alles
 was gemacht iſt / ihm unterwirfft / wie er ſelber unter ſich hat / ſo muß
 derſelbe

derselbe Mensch kein ander Gott noch Söge sein / sondern der rechte natürliche Gott / mit dem Vater und dem Heiligen Geist. Plura legantur ibidem. Quæ nos discursui publico reservamus.

Thef. LXXII. et ultima. Quartum deniq; disputationis membrum, quod supra constituimus, erat *de necessitate hujus fidei, quam hactenus ex utroque Testamento de mysterio S. S. Trinit. five distinctarum personarum divinarum in uno Deo proposuimus.* Hæc v. adeo necessario est, ut ea sublata, totus corruat Christianismus, & universus Christi cultus divinus tollatur, nec non omnia fides sacrifica pessundetur penitus. Quod ipsum adversarii quoq; simpliciter inficari non possunt. Hornejus, hic monet, I. Hanc questionē possumus

Disput. IV. de institui contra illos, qui occulte favent Ance Trinitariis: Et quam Trinitat. per quam mysterium illud Scripturis omnino contineri fateantur, ad ea tamē referunt, que sine dispendio salutis vel profus ignorari, vel aliter scil. I. n. IX.

atque aliter credi possunt, quæ proxima ad novum illum Photinianismum via est II. Totius questionis precipuum cardinem in eo verti, an vera & essentialis divinitas Filii Dei credi necessaria sit: sicut n. novi Samosareniani adeo eum nudum hominem esse statuunt, & Spiritum S. vim tantum ac virtutem Dei, tum ne plures in una Deitate personas, vñ ne duas in una Christi Persona naturas admittant, adeo ut adjecta divinitate illa filii tota heresis corruat: ita quoque si istius capituli fidem ad salutem necessariam esse ostendatur, necessitas totius mysterii sufficienter adstructa fuerit. Ratio manifesta est: nam ut Photiniani ipsi admissi duabus in una & singulari Deitate distinctis personis, non habent, quod de tertia litigent, divinitate item Filii concessa, incarnationem & satisfactionem ejus sollicitare vix amplius possunt; ita nec eorum proxeneta, si obatum fuerit, sine fide divinitatis Filii ad salutem non perveniri, causas habent, cur idem de Persona Spiritus S. non concedant. Hæc ille. Ex quibus nos hac vice illud saltē notamus, quod asserit, viam parare Antetrinitariis & Phorinianis illos, qui statuunt mysterium Trinitatis sine dispendio salutis ignorari vel aliter credi posse. Non absimiliter differit Latermanni Præses, Calixtus, in disputat. de myster. S. Trinitat. Quæ vero illi ad N. T. restringunt, non ad V. quoq; T. referenda centemus. Sed eam causam alibi fusius persequemur.

SOLI DEO GLORIA.

01 A 6592

ULB Halle

003 106 357

3

Vd 17

1380.

4

FIDES CATHOLICA
DE
MYSTERIO SS.
TRINITATIS;
SIVE TRIVM PERSONARUM
DIVINARVM IN VNO DEO,

*Ex utroque Testamento, tam Vetere quam Novo,
Luculenter ac firmiter demonstrata,
Nec non*

*Ex omnibus seculis primitivæ Christianæ Ecclesiæ
comprobata,*

*ut &
Ab omnivariis hostibus vindicata.*

*Quam
Auxiliante DEO,
In Solenni Disputatione,
PRÆSIDE*

PAVLO ROBERO S. THEOL.

D. & P. P. Pastore & Superint. Witteb. Consistor. Eccl. Asses.
ac Facult. Theol. hodiè Decano, &c.
ex sententiâ & sub moderatione PRO DECANI,

PRO LICENTIA
Supremos in Theologia honores gradumque DOCTORIS
impetrandi & consequendi,
publicè proponit, defendendq;

M. JOHANNES ANDREAS QUENSTEDT,
Quæd. S. S. Theol. Professor Extraordinarius & Col-
legii Philos. Adjunctus

In Auditorio Majori THEOLOGORUM,
ad d. 16. & 17. Jauuarii, An. 1650. horis antemeridianis.

WITTEBERGÆ

Typis Johannis Röhneri Acad. Typogr. An. 1702.